NEMZETI NŐNEVELÉS.

XII. ÉVFOLYAM. JANUÁR 1891. I. FÜZET.

MÉG EGY SZÓ «A LEÁNYOK HIVATÁSSZERŰ KÉPZÉSÉHEZ».

E folyóiratnak m. é. nov. füzetében fent idézett czím alatt egy lelkes czikk jelent meg, mely ellenállhatatlanul ösztönzött arra, hogy a tárgyhoz hozzászóljak. A szó a szóval, eszme az eszmével társulván, e czikknek köszönöm, hogy sok minden eszembe jutott a multak tapasztalatából, a mivel azon út egyengetéséhez, mely leányaink hivatásszerű képzéséhez vezet, talán hozzá járulhatok.

Súlyosabb vádat alig lehet egy intézmény ellen emelni, mint azt, hogy czéljának nem felel meg! És ennél alig enyhébb azon szemrehányás, melylyel leányiskoláinkat mind sűrűbben illetik, — hogy az általuk nyujtott nevelés a nőt nemhogy közelebb vinné hivatásához, hanem attól eltereli. E vád súlyosabb, mint a hogy azt futó olvasás után gondoljuk. Ha a nő elidegenedik a családi tűzhelytől, ha előtte visszatetszők és ellenszenvesek lesznek azon foglalkozások, melyekre a természet és a társadalmi felfogás első sorban a nőt utalják, akkor a nő elveszti erkölcsi értékét, a társadalom rendjébe be nem illeszthető lénynyé lesz, ki a véletlen és a vak sors kezére bízva, egy mérhetetlen útvesztőbe jut. Ez az értelme és végeredménye a könnyen kiejtett vádnak.

Ily súlyos váddal talán még sem lehet leányiskoláinkat illetni! De igenis lehet azzal, hogy a túlságig menő intellektuális törekvések mellett máris nagy bennök a hajlandóság a praktikus irány elhanyagolására.

Nem csoda, szokva vagyunk a külföld utánzásához. Majd német, majd franczia vagy angol eszmék mellett lelkesülünk a nevelés terén, a mely országok női középiskolákkal és részben legalább női tanszabadsággal dicsekesznek; itt-ott női orvosok, tanárok sike-

res működését hirdeti a napi sajtó! Miként kívánhatnók azt, hogy a külföld e téren való haladása mellett a mi ambicziónk nyugton maradjon és csupán nemzetünk valódi és sajátlagos szükségét tartva szem előtt, leküzdjük a hamis dicsvágy ideges versenygését és dolgozzunk csendesen, önmegtagadással úgy, ahogy azt nemzetünk valódi érdekei kívánják?

Némi aggodalommal olvastam a napi sajtóban azt a hírt, hogy felsőbb leányiskoláink a középiskolai rangot és felügyeletet sürgetik! Mindenesetre a legszebb intenczió vezeti őket, de bár ne felednék, hogy a középiskolai szervezettel könnyen elterelik eredeti czéljuktól e szép rendeltetésű iskolákat. És nem felesleges-e a középiskola ott, a hol annak természetes folytatása — a női egyetem — hiányzik? Ilyen iskoláknak ma még nem érezzük szükségét. De igenis szükségünk van olyan női iskolákra, melyekben a középosztály serdülő leányai a sokoldalú és alapos képzés mellett a nőiesség, a társadalmi helyes felfogás, a női foglalkozások és erények iránti helyes érzéket és érdeklődést is elsajátíthatnák!

A túlzott ambiczió azonban közös mindnyájunkkal, ez nemzeti hibánk! Szálljunk le egy kissé a magasból, nyirbáljuk meg önkezünkkel szárnyainkat, lépjünk közelebb a családi tűzhelyhez és hallgassuk meg azon egyszerű anyákat, kik azzal vádolnak, hogy nem neveljük leányaikat hivatásszerűen. Ha ezt teszszük, megtaláljuk az eltévesztett ösvényt, a melyet most magas eszmék hangoztatásával keresünk, de nem találunk.

Nincs hazám tanítónői közt talán egy sem, a kinek azt merném szemére vetni, hogy nincs meg benne az őszinte törekvés a kezeire bízott leánykákban a családi érzületet, a háziasságot és nőiességet kifejleszteni. Minden leányiskolában a tanterv értelmében tanítják a női kézimunkát, a háztartástant és gazdaságtant, az egészségtant, felsőbb leányiskolákban a közgazdaságtant, neveléstant, sőt az esztetika elemeit is! És melyik tanítónő mulasztaná el a női ideál alakokat a történelem fonalán ismertetni? És mégis azzal vádolnak, hogy nem neveljük a nőket hivatásszerűen? — Hol rejlik hát a hiba? Néhány, az iskola és a társadalom terén gyűjtött tapasztalatom talán segít némi világot vetni a kérdésre.

Néhány év előtt egy értelmes, praktikus anya társaságában voltam, ki nekem a következőket beszélte: «Kis leányomat beadtam N. N. kitünő tanítónő osztályába. Nagyon szép előhaladást tesz a gyermek az ismeretekben. Rövid idő alatt értelmesen megtanult olvasni, szép az írása, ügyesen rajzol stb. csak egyet kifogásolok. Kis leányom már szépen tudott kötni és horgolni, midőn az iskolába feladtam, magam vesződtem vele és megtanítottam reá, *mert korán akartam a munkához és háziassághoz szoktatni*, meg azt is akartam, hogy ne menjen egészen tudatlanul az iskolába! És ime, egész tanéven át a kötés elemeivel, a fokozatos mintaszalag kötésével gyötörték, holott ő azokat a mintákat már mind tudta. Hiába kértem a tanítónőt, hogy ha már épen csak kötni lehet az első osztályban, hát engedje meg, hogy legalább valami hasznos tárgyat készíthessen a kis leány, a miben öröme telnék, — de nem engedte!» ... Szivemből sajnáltam azt a derék tanítónőt, a kihez sokan iskolába mehettek volna a kézimunka módszerét megtanulni, de a ki mégis tévedett, a midőn növendéke érdekét és haladását a módszerrel összeegyeztetni nem tudta. Ki tudja az anya derék törekvése és a kis leány munkakedve nem semmisült-e meg teljesen a módszertani pedanteria nyüge alatt?— És valjon hány ilyen eset fordulhatott elő csak ezen iskolában és hány másikban! Az iskola ne legyen a szülők szeszélyének kész szolgája, de az iskola rendszere mellett óvatosan, de folytonos éberséggel a családi érdekeket is figyelembe kell venni, ha leányainknak hivatásszerű nevelést óhajtunk adni.

Nem régen egy 14 éves kis «backfischt» nagy dologban találtam. Az elhanyagolt játékszekrény tartalmát ürítette ki és a nagy halom baba, játék, mesekönyvek közepette bizonyos búskomoly hangulattal és tehetetlenséggel babrált. Kérdésemre, hogy mit csinál, kissé elpirulva azt felelte: «Most már úgysem játszom többé, sajnálom ezt a nagy szekrényt csupán játékokra használni, de nem tudom, mi tevő legyek e sok mindennel.» — Én nagy bölcsen siettem a tanácscsal, hogy egy ládát hozatok elő, abba szépen belerakhat mindent és fölteszszük a padlásra. De a kis leány habozva hallgatott, tanácsom, úgy láttam, nem tetszett; végre megszólalt: «De hát azután soha se lássam többé e játékokat? — Inkább kiválóga-

tom a legkedvesebbeket, a szekrény két rekeszébe összerakom, így helyet nyerek és valahányszor kinyitom szekrényemet mindig láthatom babáimat.» — Erre teljesen felvidult és megeredt a szó a kis csacska ajkon. «Nézd angyalom; emlékszel erre a babára? Hogy szerettem én ezt! valamennyinél kedvesebb volt, pedig nem ez volt a legszebb! De ennek te voltál a keresztmamája és a te nevedet adtam neki. Emlékszel, mikor egyszer szinházba mentünk és N... néni köpönyege alá rejtette ezt a babát, előre sietett, és midőn a páholyba léptünk, meglepetve láttam, hogy a babám már ott ül a párkányon! Sírni kezdtem és te megpirongattál. Pedig én örültem, hogy a babám is velem lehetett, de szégyeltem, hogy nem volt felöltöztetve tisztességes ruhába!» «Nini», csacsogott tovább, itt a *sánta baba*. «Szegény kis babám, mennyit sírtam, mikora lába ketté tört! De azután megragasztottuk és te czipőt vartrál neki keztyűbőrből, hogy a fájós lába ne fázzék. És milyen gondosan vigyáztam rá azután!» — És így folytatta tovább. Minden baba és játéktárgy története és a hozzá fűződő emlékek felújultak tiszta lelkében és szíve egész melegével átélte kis korának örömeit! Minden babát rendbe szedett és örömmel láttam, hogy bizony egyet sem mustrált ki belőlük, behelyezte valamennyit a kijelölt két rekeszbe. Kis korának örömeire és boldogságára emlékeztető tárgyak voltak ezek. Mennyi bensőség, gondosság és gyengédség fejlődött ez ifjú lélekben babáinak társaságában, mert környezete vele érzett és őt komolyan vette.

A leánygyermekek nevelését már a zsenge korban kell nemüknek megfelelő irányban vezetni. Késő volna csak a polgári és felsőbb leányiskolákban gondolni a női hivatásra. Az elemi iskolák is sokat tehetnek e téren. Kétségtelen, hogy a felsőbb foku iskolák az értelmileg fejlettebb növendékekre több oldalú eszközzel képesek hatni, azért tőlük várhatni legtöbbet e téren. Csak ne akarjunk csupa elmélettel boldogulni. Minden erényt az arra való készség szüli, a készség pedig a gyakorlás, a cselekvés eredménye! Hiába tanítjuk a háztartástant, kertészetet *elméletileg*, hiába beszélünk a szépről, jóról, női erényekről ékes szavakban, ha növendékeinknek nem adunk alkalmat a tanultakat cselekvőleg alkalmazni. Így a

legjobb tanterv mellett is eredménytelen lesz a nevelés és a legszebb tananyag emlékezeti lim-lom marad, melynek az iskola küszöbén túl hasznát nem veszik.

A praktikus nevelésnek szép példáját adja a kolozsvári felsőbb leányiskola lelkes igazgatónője. Ezen intézet nincs internátussal egybekötve, de azért találnak módot, hogy a leánykákkal a házias foglalkozásokat megkedveltessék. A hétnek egy bizonyos napján a legfelsőbb osztály növendékei konyhaköténykével mennek iskolába. És miután az iskolának nincs konyhája, pár órára lefoglalják az iskolaszolga kis konyháját, és ott az igazgatónő vezetése és személyes közreműködése mellett mosolygó, kipirult arczczal veszik körül a tűzhelyt és forgatják a főző kanalat! A főzéshez valót az igazgatónő áldozatkészsége szolgáltatja.

Meg vagyok győződve, hogy a háziasság iránti hajlam fölébresztésére ez többet hat, mint az egész háztartástani tankönyv betanultatása. — Mennyivel több alkalom nyílik a házias nevelésre a bennlakással szervezett intézetekben, a hol a háztartás vezetését, a házi rend és tisztaság fenntartását folyton szemlélhetik és abban okos vezetés mellett részt is vehetnek a serdültebb leánykák. Még csak egy példát hozok fel! — Egy igénytelen elemi iskolai fiatal tanítónővel beszéltem mostanában, ki az E. M. K. E.-nek egy nagyon exponált helyen fölállított iskolájában tanítónő. A fiatal leány örömmel beszélte nekem, hogy az iskola udvarának egy részét konyhakertté alakította át. A kis területet felosztotta annyi részre, a hány tanítványa volt az V. és VI. osztályban. A kis növendékek vetélkedve foglalkoztak a tanítónő vezetése mellett kis kertjükben. A nyár derekán pedig fáradságuk eredményét, a szép fej salátákat, korai karalábot, egy-egy virágbokrétát is, haza vitték a gyermekek. Valóságos szenvedélylyel űzik kis tanítványai a kertészkedést. És a gyermekek annyira megszerették az iskolát, hogy román ismerőseiket maguk csalogatják a magyar iskolába! — Ime, a becsületes lelkes törekvés nemcsak a nevelésnek, de a nemzetiség érdekeinek is szolgálatot tett!

Nem lehet egy iskolának sem czélja kész háziasszonyokat nevelni, valamint nem czélunk a tanítás által tudósokat nevelni.

És valamint itt csak az értelmi hajlékonyság és az intellektuális erők életre keltése a czél, úgy amott is csak a női foglalkozások és a háziasság iránti érzék és hajlam beoltására törekedhetünk! És milyen kevés és könnyü szerrel lehetne ezt elérni! Azonban két feltétel mulhatatlanul megkivántatik hozzá: Először, hogy magukban a tanítónőkben legyen meg az arravalóság. Ők legyenek munkásak, nőiesek és lelkesüljenek hivatásukért; másodszor *minél több tért a nőknek a nőnevelés terén.*

Kolozsvár. Lázárné Kasztner Janka.

VISSZAEMLÉKEZÉS SCHREIBER JANKÁRA.

A napilapok legnagyobb része csak röviden jelentette, hogy Schreiber Janka, az angol kisasszonyok budapesti rendházának fejedelemasszonya meghalt. Temetése ekkor meg ekkor lesz.

Megvallom, kétszeresen fájdalmasak voltak rám nézve e lakonikus sorok. Szívem mélyéig hatott, hogy e rendkívüli nő, ki állásánál, koránál és fényes tulajdonságainál fogva még oly nagy szolgálatokat tehetett volna a nőnevelésnek, megszünt élni. S rosszul esett, hogy nem akadt hang, mely egy pár résztvevő szóval búcsút mondott volna e nagy léleknek.

Pedig Schreiber Janka megérdemli, hogy pár meleg sort szenteljünk emlékének. Megérdemli, mint művelt nő, mint egy elsőrangú leánynevelő intézet érdemekben gazdag vezetője, de különösen megérdemli a tisztelettel és hálával teljes megemlékezést mint tanítónő.

Schreiber Janka valóban geniális nő volt. Nyelvtehetsége rendkívüli volt, anyanyelvén a magyaron kívül tökéletesen beszélt németül, angolul, franciául, olaszul, alaposan értett latinul s a görög nyelvben is oly szép ismeretei voltak, hogy nem egy ifjút hozott zavarba, midőn görögül szavalta az Iliászt. Remek magánkönyvtára volt, mely távol állva felekezeti szinezettől, a világirodalom legszebb alkotásaiból volt összeválogatva. Tudományos műveltsége, alapos és széles ismeretei bámulatra ragadtak mindenkit, a kinek csak alkalma volt erről meggyőződni s ő messze meghaladta azt a mértéket, melyet rendesen alkalmazunk, ha azt mondjuk egy nőről: alapos műveltségű. Lázas idegességgel tanult folytonosan és szünet nélkül s a kolostor szűk falai közt nem volt soha elmaradva

a világtól, ismerte mindig a tudomány új mozgalmait. Élénk szelleme minden iránt érdeklődött, de mégis különösen szerette a virágokat és a csillagokat. Igen érdekes herbariuma volt, melyet Haynald bibornok, ismerve Schreiber szenvedélyét, nem egy ritka példánynyal gyarapított. Megható volt vele egy virágos réten vagy erdőn áthaladni. Hogy tudott örülni egy rég nem látott, ritkább növénynek! Ismerte valamennyit, egész életén át foglalkozott velük s úgy üdvözölte őket, mint legkedvesebb barátait. De mivel odakünn a szabadban ritkán élvezhette kedveltjeit, lakását egész virágos kertté változtatta át. Van az intézetnek a Józsefvárosban egy majorja, mely azelőtt meglehetősen elhanyagolt volt; Schreiber főnöksége alatt csakhamar egyike lett a főváros legszebb kertjeinek. Ha az egyház nagyobb ünnepre készült, Schreiber csakhamar a legszebb virágokkal ékesítette föl a templomot. A virág volt nála a tisztelet és szeretet kifejezője.

Nem kisebb érdeklődést mutatott a csillagok iránt. Kevesen tudják a fővárosban, hogy az angolkisasszonyok épületének tetején egy érdekes terrász van, ellátva messzelátókkal, a honnét a tudós nő leste a csillagok feltűnését.

Mint főnöknő az ő uralkodása a reformok korszaka. 1873-ban választották rendtársai főnökükké s ő azonnal hozzálátott terveinek keresztülviteléhez. Iparkodott a rendnek jó tanerőket szerezni és nevelni, reformálta a tanítás módszerét, megteremtette intézetében a magyar szellemet, czélszerű rajztermet építtetett, az egész intézetet kibővíttette s javított a hol s a hogy csak lehetett. S az ő soha nem lankadó tevékenységének s javítni törekvő szellemének sok lehetett. Vezetése alatt egyre haladt, tökéletesedett a nevelő intézet s a legtöbbet követelők sem vethettek sem módszer sem nevelői eljárás tekintetében elmaradottságot a vezetése alatt álló intézet szemére.

De nem csak az intézet szervezetében létrehozott javítások, az ő személyes tulajdonainak varázsa is hozzájárult ahhoz, hogy intézetének mind több és több barátja lett.

A ki őt ismerte, éreznie kellett, hogy az ő finom nemes egyéniségének nemesítő hatással kell lennie a növendék leányok fogé-

kony lelkére. S ez a hatás nem is volt múlékony. Boldog volt az a tanítványa, ki vele az összeköttetést megtarthatta, ki később leányát az ő nevelői gondjaira bízhatta. Mert épen tanítványai tudták legjobban, hogy mily nagy volt Schreiber Janka mint tanítónő.

Ha belépett az iskolaterembe, mintha ott a levegő is megváltozott volna; annyi bizonyos, hogy vele más szellem vett rajtunk erőt. A leggyöngébb tanulótól a legtehetségesebbig rá függesztette tekintetét s félt egy szót is elmulasztani az érdekes magyarázatból. Tanított — az akkori viszonyok úgy kívánták — számtant, természettudományokat, földrajzt, történelmet, de unalmas órákat sohasem töltöttünk vele. Ha a tárgy néha nehezebb vagy kevésbbé érdekes volt is, az ő előadása, az ő egyéniségének varázsa úgy megvilágította azt nekünk, hogy észre se vettük, mily nehéz lépést tétetett velünk. Tanítói hatásának jellemzésére talán elég lesz megjegyeznem, hogy alig volt rá eset, hogy mi 13—14 éves leánykák az óra után, mint azt máskor tettük, szétoszlottunk volna, hanem a néhány percznyi szünet alatt inkább megbeszéltük azt, a mit az imént szeretett tanítónőnktől hallottunk. Gyermekes lelkesedésünkkel a pillanat hatása alatt mindig azt a tudományágat véltük legjobban szeretni, melyről őt utoljára hallottuk beszélni.

Különösen szerette a serdülő lánykákat s ezekre volt legnagyobb hatással. Úgy bánt velük, mint szerető anyai barátnő, s nevelői törekvései ritkán maradtak hatás nélkül. Megjavulni, haladni, kitűnni óhajtott minden tanítványa, hogy magát Schreiber Janka rokonszenvére, szeretetére méltóvá tegye. S e tekintetben valóban nemes verseny fejlődött ki a leánykák között, melynek üdvös hatása az egész intézet szellemén érezhető volt.

Halálos ellensége volt a magolásnak. Nem tudta elviselni, hogy valamit mondjunk, a mit nem értünk. Egy ízben énekmesterünk latin szövegű énekre tanított. El is énekeltük az isteni tiszteleten. De a mint Schreiber Janka találkozott velünk, első kérdése volt: Tudjátok-e, mit énekeltetek? — Dehogy tudtuk! Egy szót sem értettünk belőle. Azonnal lefordította nekünk szóról-szóra az egyházi éneket. S így tett mindig, minden alkalommal, fáradságot és időt nem kímélve, javítva még ott is, hol más hibázott, élesztve

az ifju leányok közt a tanulás szeretetét, a tökéletesedésre törekvés szent tüzét!

Tudni, megérteni, lelkesedni, ezt tanultuk tőle, s nem gondoltuk, hogy az a fáradságos munka, melyet a mi tanításunkra fordít s melylyel önképzését tökéletesíti, rég megtörte testi erejét. Szellemének erejét ismerve, nem gondoltunk rá, hogy törékeny teste csakhamar megtagadhatja a szolgálatot a törekvő szellemtől. Most midőn fájdalmas megdöbbenéssel halála hirét veszszük, jut eszünkbe mily gyenge, beteges volt már évek óta, s csak most bámuljuk igazán, mily óriási lelki erővel küzdötte le testi szenvedéseit, hogy tanítson, neveljen, példát adjon. S érezve a nagy veszteséget, melyet nőnevelésünk halála által szenvedett, a reá való hálás megemlékezések között fohász kél szivünkből: adjon az Isten nőnevelésünknek sok ilyen tanítónőt.

Budapest. Szarvas Gáborné.

NÉPOKTATÁSUNK ÁLLAPOTA 1888/9-BEN.*

(Első közlemény.)

Közoktatásügyünk vezetőjének a népoktatás állapotáról az országgyűlés elé terjesztett legújabb «Jelentése» föltünteti, hogy népoktatásunk terén míg egyrészt a közel multban is sok tekintetben jelentékeny haladás történt, másrészt már a közel jövőben igen sok üdvös reform fog életbe lépni. Az állami pénztár nyomott helyzete javulóban van s kezdenek eltünni azok az akadályok, melyek az utóbbi években az oktatásügy kivánatos fejlesztését ez oldalról gátolták. A «Jelentés» különösen kiemeli a tanítói fizetések szabályozásának és a nyugdíj-törvény reviziójának szükséges voltát.

A «Jelentés» terjedelmes bevezető része nagy vonásokban felmutatja azokat az irányokat, melyekben népoktatásügyünk a jelzett évben tovább fejlesztetett s jövőre fejlesztetni fog. Láthatjuk ezekből azt a sok oldalú, buzgó és tervszerű tevékenységet, melyet közoktatásügyi kormányunk a maga körében kifejt. Mindenekelőtt e bevezetés adatait közöljük itt kivonatosan; azután az általános népoktatás, majd különösen a leánynevelés ügyének legfontosabb adatait.

I.

Népoktatásügyünk felvirágzásának legjelentősebb tényezőit a *hatályos és szakszerű felügyeletben* s a jó *tanítóképzésben* keresi a

* A vallás- és közoktatásügyi m. kir. miniszternek a «Közoktatás állapotáról szóló XIX. Jelentése» nyomán.

miniszter. Az elsőt illetőleg már intézkedéseket tett arra nézve, hogy a tanfelügyelők irodai munkaterhe lehetőleg könnyebbé és egyszerűbbé váljék. Ilyképen több idő marad majd arra, hogy a tanfelügyelők az iskolákat látogassák, a tanulók egészségének, testi épségének ápolására, egészséges egyénekké nevelésére hatást gyakoroljanak; a tanítóknak utasítást adjanak a tanítás helyes végzésére.

Minthogy a tanítóknak az iskolai törvényekben és szabályokban való nem kellő tájékozottsága gyakran megnehezíti a tanfelügyelőknek a beszolgáltatott statisztikai adatok körüli munkáját: intézkedés történt, hogy az iskolai adminisztráczió terén a tanítói hivatallal összekapcsolt teendők egy könyvecskében világosan megmagyaráztassanak; s e könyv majd a tanítóknak útmutatóul, a képzőintézetekben meg az isk. szervezettani oktatásnak alapjául fog szolgálni.

A *tanítóképzés* terén egyrészt a képezdei tanárok fizetésének szabályozására, másrészt a tanítóképzés színvonalának emelésére tétettek lépések. Munkába van véve a képezdékbeli *gazdasági* és *kertészeti oktatás*, valamint a *rajzoktatás* reformja; s a *méhészet* tanítására rendelet adatott ki. Mindezek egy része összefüggésben van az ismétlő iskolázás terén behozandó s alább jelzett reformtervvel.

Az egyes áll. képzőintézetekben foganatba vett reformokat illetőleg feljegyezzük itt azt, hogy a budapesti VI. ker. állami polg. isk. tanítónőképezdében *torna-szakkör* létesült. «Ezen szakkör polgári és felsőbb leányiskoláinknak oly tanítónőket szolgáltat, kik az általuk választott tudományokon kívül még a tornatanításra is képesítve vannak. Ily tanítónők segítségével legyőzhető lesz a leányok tornázásával szemben még sok helyen tapasztalható ellenszenv... s a jövőben lehető lesz kimerítőbben gondoskodnunk a *leányok testi neveléséről*, mint a mennyire az a mai viszonyok között lehetséges.» Ugyanebben az intézetben megtartatott 1889. junius havában az első *nevelőnő képesítő vizsgálat* «a várakozásoknak és az intézetre fordított gondnak és költségnek teljesen megfelelő eredménynyel».

A *népiskolákról* szólva, a tanítói fizetésekre vonatkozólag kifejezi a miniszter, hogy bár egyelőre csak oda kell törekednie, hogy a tanítók fizetésében a tényleg fennálló törvény érvényre jusson, de már a közel jövőben a tanítók fizetésének általános szabályozásával kell foglalkoznia, «mert képzettebb elemek csak akkor fognak a tanítói pályára lépni és magukat e hivatásnak odaadással szentelni, ha ez nekik bár szerény, de legalább tisztességes megélhetést biztosít».

Ez után a népiskolák *belső fejlesztésére* tér át a «Jelentés» s kifejezést ád annak, hogy ez iskoláink legtöbbjében a tanítás eredménye nem üti meg azt a minimalis mértéket, mely mulhatatlanul megkövetelendő. E bajnak az okát abban találja, hogy a különben pedagogiailag kitünő tanterv csak a legkedvezőbb viszonyok közt levő, t. i. az osztott iskolákat tartja szem előtt. Ezért szükséges lesz az osztatlan népiskolák számára oly *minimalis tanítási- és óratervet* megállapítani, mely világosan körvonalozza az ily iskolákban elérhető tanítási czélt; szükséges lesz továbbá eme tantervhez képest olyan *olvasókönyveket* készíttetni, melyek a hittan, olvasás, írás, anyanyelv és számvetés tanítását kivéve, «a többi tárgyak tanítására kiinduló pontul szolgáló olvasmányokat tartalmazzanak.»

Föladatává tette a miniszter az *ismétlő iskolák* gyakorlatiasabbá tételét is. E czélból a falusi ismétlő iskolákba be szándékozik vinni a *földmiveléshez* szükséges alapismeretek tanítását; mert ha a városi ismétlő iskolák az iparos és kereskedői pályákra vannak tekintettel: a földmivelők is joggal megvárhatják, hogy az ismétlő iskolázás a földmivelői pályára is figyelemmel legyen.

E szakasz felemlíti továbbá a *népiskolai könyvek* ügyét s rámutat az Orsz. Közoktatási Tanács szakadatlan munkásságára, melyet az isk. könyvek megbirálásában kifejtett. Az újabb «intézkedések hatása alatt a tankönyvek körül határozott haladás konstatálható; népisk. tankönyveink mind tartalom, mind a kiállítás tekintetében javultak és az elavult, rossz tankönyvek kiszoríttattak». A «Jelentés» első szakasza részletesen is foglalkozik az Orsz.

Közoktatási Tanács munkálataival s küszöbön levő gyökeres átalakításával.

Az *állami felsőbb leányiskolákról* szólva, fölemlíti a «Jelentés» azt a miniszt. rendeletet, mely meghagyja, hogy minden ily iskola tanári testülete, a helyi viszonyokat és saját eszközeit tekintetbe véve *állandó tanítási menetet* készítsen s ezeknek készítésére egyszersmind részletes utasítás is adatott.

II.

A tanköteles gyermekek száma 1889-ben volt 2.468,000, 51 ezerrel több, mint az előbbi évben. Közülök tényleg iskolába járt 2.015,000, (vagyis 81·65%), 64 ezerrel több, mint 1888-ban. Nem járt iskolába 453 ezer; még pedig a 6—12 évesek közül 240 ezer s a 13—15 évesek közül 213 ezer; az iskolába nem járók száma egy év alatt 13 ezerrel apadt.

Népiskoláink 84 százaléka felekezeti iskola s a leendő állampolgárok 70%-a ez iskolákba jár; nem érdektelen tehát tekintetbe venni, hogy a különböző *hitfelekezeteknél* mily arányokban történt az iskolalátogatás. Erre nézve a statisztikai kimutatások végeredménye az, hogy a római kath., ágostai evang. és helv. hitv. reformált hitfelekezet kebelében az országos átlagot (=81·65%) meghaladó arányokban történt az iskolalátogatás, vagyis 87—84%-a járt iskolába a tankötelesnek; ellenben a többi felekezeteknél az országos átlagtól elmaradás észlelhető.

Ha az iskolábajárás viszonyát a tankötelesek *anyanyelve* szerint tekintjük, a tényleg iskolába járóknak következő arányszámait kapjuk: a németajkú tankötelesek közül iskolába járt 90%, a magyarajkúak közül 85%, a tótajkúak közül 84%, a horvátajkúak közül 79%, a ruthének közül 72%, a románok közül 62%, a szerbek közül 56%, vagyis az országos átlagnál (=81.65%) nagyobb iskolázási szorgalom csak a magyar-, német- és tótajkúaknál fejlődött ki, bár valamennyi anyanyelvi csoportnál látszik fokozatos emelkedés.

A tanulók iskolai *mulasztása* csökkent ugyan, de még min-

dig jelentékeny. E mulasztások csökkentésére — úgymond a «Jelentés» — minden törvénynél és hatósági szigornál többet tehet a hivatásának teljes odaadással élő tanító. «Tapasztalatilag megdönthetetlen igazság az, hogy az iskolai életet szerető gyermek a legnehezebb életviszonyok közt is híven iparkodik teljesíteni a maga kötelességét. A példa vonz, a példa oktat. A jó tanító vagy épen soha, vagy csak egy-két esetben szorúl növendékeinek hanyag iskolázása miatt a büntető hatóság támogatására.»

Népiskoláink száma volt 16,702; egy évi szaporulat: 80. Iskola egyáltalában nem volt 244 községben s más szomszédos községgel egyesülve tartott iskoláztatást 1798 községünk. E bajnak okát abban látja a «Jelentés», hogy összes községeink között 2894 (az összes számnak 22%-a) van olyan, melyben a lakosság száma 1000-en alul áll s melynek az egyenes adóképessége nem megy 1000 frtra. Az ily szegény községek egy részében, ha előbb volt is iskola, közben-közben sokszor szünetel, a tanítói állomások rendkívül silány javadalmazása miatt; különösen a görög katholikusoknál és a román ajkú görög-keletieknél fordulnak elő ez esetek, hol a néptanítói fizetés 50 frttól kezdve váltakozik, de a 300 frtot nem éri el. Némely esetben úgy segítettek az iskola hiányán a buzgóbb iskolafentartók, hogy az oly távolabb eső községeket, melyekből a tankötelesek nem képesek átjárni valamely iskolás községbe, *vándortanítókkal* kerestették föl. Ez isk. évben 163 tanítói állomás teendőit végezte ily vándortanító. Népiskoláink közt 12,872 volt *egy tanítós*, a többi *egynél több tanítós*. Örvendetes jelenség, hogy az új 80 iskola közt csak 10 esik az előbbi s a többi az utóbbi csoportba.

A tanítási nyelv tekintetében így oszlottak meg népiskoláink: tisztán magyar tannyelvű volt az összes népiskolák közel 53%-a (évi szaporodás 203 magyar iskola); a magyarral vegyes tannyelvű közel 17%, kizárólag nem magyar tannyelvű mintegy 30%. A nem kizárólag magyarajkú iskolák között a magyar nyelvet teljes eredménynyel tanította mintegy 44%, középszerű sikerrel 39%, meg nem felelő eredménynyel, vagy épen nem, közel 17%.

A 16,702 népiskola 24,655 *tanteremmel* rendelkezett (szapo-

rodás: 272). Ez a szám nem felel meg a tényleges szükségletnek. Igaz ugyan, hogy a mindennapi tankötelesek számát tekintve, minden 72—73 gyermekre jut egy-egy tanterem; de míg számos esetben egyes iskoláknál alig jut egy tanteremre 20—40 tanköteles, addig nagyon gyakran előfordul, hogy «egy tanhelyiségbe 140—200 tanuló bocsáttatnék be, ha helyszűke miatt azoknak egy bizonyos százaléka a *mulasztók* közt nem szerepelne. Tulajdonképen még mindig ötezernél több tantermünk hiányzik».

A népiskolák fokozatát tekintve a népoktatási tanintézetek összes számában volt *elemi népiskola* 16,455 (évi szaporodás 76), *felső népiskola* 68 (apadás 7), *felsőbb leányiskola* 17 (szaporodás 5)' *polgári iskola* 162 (öttel több, mint a megelőző évben).

Népiskoláink fentartási költsége 15.117,024 forintot tett s az előbbi évhez képest 169,153 forinttal emelkedett. A bevételek rovatában az állami és egyházi segély növekedést, a községi segély apadást tűntet fel.

Népisk. *tanítóink* száma 24,645 s e szám egy év alatt 266-tal szaporodott. Minden ezer tanító között 117—118 nem volt okleveles.

Ez utóbbiak közt több van olyan, ki csak a mult évben lett tanítónak alkalmazva s így választása törvénybe ütköző volt. A miniszter ezt nem akadályozhatta meg, mert a felekezeti iskolák tanítóinak választására törvényszerű befolyása nincs.

Tekintve a mindennapi tankötelesek számát s polg. községeink népességi megoszlását, «legalább 30,000 népiskolai tanítóra volna szükségünk».

A magyar anyanyelvű tanítók számaránya 87·6%-ot tett s a magyarul nem tudók száma valamivel csökkent. E szakasznál megjegyzi a «Jelentés», hogy «a r. kath. tanítók nyelvismereti arányaira hátrányos befolyást gyakorolnak a külföldi anya-zárdákból hazánkba áthelyezett apácza-tanítónők s a görög-keletieknél a Horvátországból átvett s magyarul nem tudó tanítók. Azon esetre azonban — úgy mond a miniszter — ha e bevándorlott tanerők bizonyos idő alatt magyar nyelvi tanképesítést és nosztrifikáltató vizsgálatot nem tesznek, tőlük a tanítási jogot meg fogom vonni.»

Az *Orsz. tanítói nyugdíj- és gyámalap* vagyona 1889. év végén 7.531,446 frtot tett s az 1889. polg. évfolyamában 667 ezer forinttal növekedett.

A tanítóképző intézetek száma 71-ről 72-re növekedett, a mennyiben Karánsebesen görög-keleti elemi tanítóképezde nyilt meg. Az összes számból állami intézet 25, a többi felekezeti; továbbá 69 elemi és 3 polg. iskolai fokozatú. A felekezeti tanítóképezdéknek jelentékeny része csupán függeléke másnemű iskoláknak s csak 36%-uk van ellátva alkalmas gyakorló iskolával. A 72 intézet közül teljesen magyar nyelvű 57, 4 a magyarral vegyes nyelvű, 11 nem magyar nyelvű.

A növendékek és kiadott oklevelek száma némi csökkenést mutat. 1889-ben volt a képzőintézetekben 3784, a megelőző évben 3955 növendék. Tanítói oklevél kiadatott 1889-ben 1083, az előző évben 1132. A tanítóképesítés terén nincs túltermelés. Figyelmet érdemlő adat, hogy 1889-ben a tanítóképesítő vizsgálatokon csak 585 oly egyén nyert oklevelet, ki tanulását 4 éven át végezve, úgy bocsáttatott vizsgálatra; ellenben 282-en több évi gyakorlat után mentek be valamely intézetbe a vizsgálatra, 162-en pedig kizárólag magán úton készültek a tanítói pályára. Hogy a képzőintézeti növendékek hogyan végzik be a tanfolyamokat, arra világot vetnek a következő adatok:

Járt az állami képezdék I. tanfolyamába 471, a II-ikba 418, a III-ikba 401, a IV-ikbe 318 tanuló.

Járt a felekezeti képezdék I. tanfolyamába 757, a II-ikba 663, a III-ikba 613, a IV-ikbe 143 tanuló. Ebből az látszik, hogy ez utóbbi jellegű elemi isk. képezdék tényleg még jóformán 3 évi tanfolyamúak.

Komáromy Lajos.

CSALÁD ÉS KISDEDÓVÓ.

A kisdedóvó intézetekre vonatkozó új törvényjavaslat azon pontja, mely ez intézetek látogatását *minden* 3—6 éves gyermekre nézve kötelezővé akarta tenni, úgy a tanácskozmányban valamint nehány szaklapban is heves ellenzésre talált, s megvallom, magam is nagyon megörültem, mikor a bizottság e pontot oda módosította, hogy csak azon gyermekek tartoznak kisdedóvóba járni, a kik otthon kellő gondozásban nem részesülnek. Mert hát lehetetlen azt az elvet nem vallanom, hogy a jó, mívelt és szerető anyát a gyermeknevelés első éveiben nem pótolja, nem pótolhatja senki és semmi, s a kisdedóvó a maga 50—100 gyermekével és leggondosabb óvóival s óvónőivel mindig csak szurrogátuma marad a családi nevelésnek. A fiúgyermeket illetőleg még talán hajlandó volnék egy kis engedményt tenni ez elvből, de ezt sem szivesen, mert az a gyermek, a mely még meg sem tanult jól beszélni, nem oda való, a hol erre tömegesen tanítják, az ilyen gyermek még az anya gondozó szárnyai alá való, a hol elgagyoghat, kérdezhet és faggathat, s mindig kész felelőre talál. Ám a leányt, meggyőződésem szerint, a mig csak lehet, távol kell tartani mindenünnen, a hol mást is láthat és hallhat, mint a mi helyes; a leányra nézve legjobb volna, ha még a népiskolát sem kellene látogatnia.

Igen jól esett, mikor a napokban egy jeles német irónőtől származó könyvben *) hasonló elveket találtam hirdetve, s a miket

* *Julie Burow* «*Des Kindes Wartung und Pflege und die Erziehung der Töchter in Haus und Schule.*» Neue Ausgabe. Gera, C. B. Griesbach's Verlag 1886.

tanulságos voltuknál fogva e folyóirat olvasóival is, a kik a könyvet talán nem ismerik, közölni óhajtom.

«Nem minden anya olyan szerencsés, — úgy mond, — hogy gyermekét maga szoptathassa, de a tanítással még kevesebben foglalkozhatnak. A háztartás, a társadalmi állása és férje iránti kötelmei, sőt talán egy polgári hivatás vagy állás, melyet a középrendű nő sokszor választ, hogy a családfentartás gondjait megoszsza, lehetetlenné teszik neki, hogy a napnak bizonyos meghatározott óráit gyermekei tanításának szentelhesse. Azonfölül a tanítás olyan foglalkozás, mely tehetséget és gyakorlatot kiván, s egy rendetlen, visszás tanítás nemcsak a gyermek tudását, de jellemét is veszélyeztetheti. Az iskola tehát szükséges.

Fiukat nem lehet elég korán iskolába adni. Itt kezdődik az első nevezetes különbség a különböző nemekkel való bánásmódban. A férfi- és a női elem, melyből az emberiség áll, körülbelül olyan különböző, mint a szilárd és folyékony anyag, mely az általunk lakott földi csillagot alkotja. Minden egyénnek azt a sajátosságát meghagyni és kiképezni, a mely nemét megilleti, ez a nevelés fontos momentuma. Férfi és nő emberek, de nemileg különböző módon. A fiut férfiasan, a leányt nőiesen kell tökéletessé tenni s a nevelés által az életre előkészíteni.

Hogy a fiut férfiassá tegyük, nem lehet őt elég korán az élet mindazon helyzeteibe hozni, a hol védelmi képességének (Wehrhaftigkeit) tudatára jöhet.

Az élet oly küzdelem, melyben a férfiunak védekeznie s esetleg támadnia is kell, s így a fiút már korán arra kell tanítani, hogy védje meg a bőrét, használja az öklét, ha megtámadják vagy vele ingerkednek, s nyelve már elégtelen a védekezésre. — A nő egyedüli fegyvere az ő védtelensége. Az olyan leány, a mely kezét ütésre fölemeli, avagy csak heves szavakat is használ védelmére, elveti magától a szelídségnek azt a selyem pajzsát, melyet a természet szőtt, s melyet a nevelésnek szilárddá és széppé kell tennie.

A leány nem lép küzdve és harczolva az ellenség elé, hanem szelíden csitítva hat reá; tehát legjobb, ha csak akkor küldetik az

élet küzdelmébe, ha azt elkerülni megtanúlta. — A nő tanuljon meg mindenek előtt *szeretni*, s vajjon hol tanúlhatja ezt jobban, mint a családi tűzhely mellett, azoknak körében, kikkel őt már a természet is a szeretet által összefűzte?

Mennél később kerül a leány a nyilvános iskolába, annál jobb.

A férfit erőssé, a nőt szeretetre méltóvá kell tenni.

Az olyan nő, a ki nem tud szeretetre méltó lenni, ha eszes és jó, beválik ugyan derék *embernek*, ámde tökéletes *nővé* csakis a szeretetreméltóság által lesz.

Nem a nagy tudomány, nem a magasztos művészet, de még a szigorú erény sem tulajdonképi női előnyök, — hanem a szeretetreméltóság az.

Jóság, szelídség, önmegtagadás, az önzetlen és odaadó szeretetre való képesség, a jónak természetes hajlamból való gyakorlása, — ebben áll a szeretetreméltóság.

Szeretetre méltóvá csak a szív tehet. Szellemesség, magas műveltség és nagy tehetség csak akkor teszik szeretetre méltóvá a nőt, ha tiszta jósággal és egyszerűséggel párosúlnak.

Ha a nőnemű gyermek, a fejlődő fiatal leány mindig egy bölcs és szerető anya vezetése alatt maradhatna, akkor a leányiskolák feleslegessé válnának; de a mostani társadalmi viszonyok között az iskola — majd azt mondanám — szükséges rossz. De ezt nem mondom, mert ez hálátlanság volna azon derék férfiak és nők iránt, a kik idejüket, gondolatukat és életerejüket mint tanítók a leányoktatásnak szentelik.

A nő hatásköre a ház; nagy hatalma, egész állása e világon a házasságon s a házban való életen alapúl.

Életük hatodik évében lépik át rendesen a gyermekek az iskola küszöbét először, s nagyon elfoglalt anyák még korábban is az óvodákba küldik őket.

Az óvodák, jelenkorunk ezen áldásos intézetei, tulajdonképen a legalsóbb néprétegeknek valók. Én azt hiszem, hogy működésük és befolyásuk a jövendő évtizedekben a szolgáló osztályra örvendetes módon nyilvánulni fog. Azon szegény asszonyok kis-

dedei, a kik mint szolgálók a házon kívül keresik mindennapi kenyerüket, ott felügyelet alatt állanak, rendre és tisztaságra szoktattatnak, játék és munka által meg lesznek óva mind attól a rossztól, mi nekik, ha magukra volnának hagyatva, az utczán a maga legpiszkosabb alakjában mutatkoznék.» Eddig a könyv.

— — — — — — — — — — — — — — —

De reá szorul sokszor — bár ne szorulna rá! — a középosztályhoz tartozó anya is. Az iparos, a kishivatalnok, tanító stb. felesége, kinek a legszükségesebbekre is csak nagyon szűken telik férje jövedelméből, nem tarthat cselédet, maga végzi az összes házi munkákat s csak keveset bibelődhetik gyermekeivel. Ezekre nézve a gyermekkertek vajmi áldásos intézetek *lehetnek*.

Azért mondom, hogy *lehetnek*, mert nekem úgy látszik, mintha a Fröbel-rendszer a maga pedánteriájával talán mégsem egészen az óvodába vagy gyermekkertbe való volna.

Hibának tartom a mai gyermekkert rendszerében, hogy a foglalkoztatásból gyakran komoly munkát csinál, a játék helyébe az exercirozást teszi és az iskola — a *tanító* iskola — szerepében tetszeleg magának.

Azt még meg tudom bocsátani, hogy a gyermekkertésznő és dadája nem úgy bánik a gyermekekkel, mint a hogy a jó anya bánni szokott gyermekével; mert elvégre is az anyai szeretet csakis anyától várható, s a gyermekkertésznő munkája sokkalta nehezebb az anyáénál. Azért a gyermekkert *sohasem* fogja a jó anyát pótolhatni, különösen leánygyermekeknél nem.

Azonban azt már visszás állapotnak tartom, hogy a gyermekkertben oly keveset törődnek a gyermek természetével. Hiszen csak a jóravaló család eljárását kellene utánoznia s rendben volna minden. A «*játszi*» gyermekkorban a gyermek foglalkozása nem lehet más, mint a *játék*. *Játékkal* kell őt foglalkoztatni, és nem *munkával*. Már pedig én munkának tekintem a fonást, tűzést stb., mely a gyermek eszmekörének meg nem felel. Munkának tekintem, ha a gyermek ülni s figyelemmel foglalkozni kényszerül, mikor inkább szaladgálni és más valamivel foglalkozni szeretne.

Nem vagyok barátja a sablonszerű gondolkodásnak, s meg-

követelem, hogy a gyermek egyénisége — ha csak rosszra nem hajlik, — érvényre jusson. Nem akarunk mi bábokat nevelni, hanem embereket. Már pedig igen közel esik a bábneveléshez, mikor annak a 3—6 éves tacskónak minuciózus pontossággal előírjuk, mi legyen a foglalkozása, játéka, hogyan mozogjon stb. stb.

Azért hát ne pálczikákat, pamutot, tűt és effélét tegyetek a gyermekkertben a kisdedek elé; de igen is legyen ott mindenféle lim-lom, ebből válaszszanak ők maguk, — ti csak ügyeljetek, hogy kár ne essék bennük. Ez a lim-lom a legértékesebb «tanszer», és semmibe sem kerül, vagy csak igen kevésbe. Törött fazekak és lábasok fülei, szines üvegcserepek, apró deszkadarabok, zsinegek, tarka kavicsok, kelmefoszlányok és papirszeletek, kimustrált kártyák és képes folyóiratokból kitépett lapok, apró bádog-edények és egy rakás homok, ... de hát ki volna képes mindazt előszámlálni, a miből a gyermeki fantázia remekeket alkot, és a mi játéknak való?

S a játékot előzze meg vagy kövesse a mese. Ez az, mit a gyermek a játékon kívül legjobban szeret. E helyett most a versek bemagolásának és értelmetlen eldarálásának divatja járja, s vannak szülők, a kik váltig megörülnek, ha 4 éves kis leánykájuk selypitő kiejtéssel bár egy hosszú költeményt «elszaval». Már pedig tudnia kellene minden értelmes embernek, hogy az olyasminek megtanulása, mit az értelem fel nem fog, az agyat rendkívül elfárasztja, és hogy e megerőltetés visszahat az egész testre, melyet fejlődésében megakaszt, egészségét veszélyezteti.

A kis gyermeknek egyszerű mese kell és nem komplikált vers. A jó mesélés mesterségére kellene a gyermekkertésznőket megtanítani s tőlük komolyan megkövetelni, hogy azt mint egyik leghatásosabb nevelési eszközt szorgalmasan alkalmazzák.

A kisdedóvónak azonban külső szervezetét illetőleg is gyökeresen meg kell változnia, ha azt akarjuk, hogy tulajdonképeni czéljának: az *óvásnak* teljesen megfeleljen. Ez idő szerint csak reggel 8—9 óra tájban lehet a gyermekeket oda vinni, délben pedig hazabocsátják, hogy 2—3 órakor ismét visszajőjjenek. Ilyen beosztás mellett a szolgálatban vagy munkában álló anya nem igen veszi

használt. Neki rendesen már 6 órakor munkába kell állnia, a gyár, a mező, a hol dolgozik, távol van, úgy hogy délben nem igen nézhet haza. Már most ki vezesse a gyermeket az óvodába, ki ügyeljen reá, ha onnan hazabocsátják?

A valódi, a szó szoros értelmében vett *óvó* intézet kell, hogy kora reggeltől késő estig nyitva legyen s a gyermekeknek módot nyujtson, hogy ott délen át is maradhassanak. Nem szükséges, hogy az óvónő 10—12 órahosszat folytonosan a gyermekekkel foglalatoskodjék, ezt a lehetetlenséget nem fogja tőle kívánni senki. Fődolog, hogy a gyermekek felügyelet alatt legyenek, megóvassanak. Ezt pedig kellő kitanítás és ellenőrzés mellett a dada, az óvóintézet valamire való cselédje is végezheti. Hiszen, ha a kisdedóvókra vonatkozó javaslat törvénynyé válik majd s a legkisebb faluban is kell ilyen intézetet állítani, a kisdedóvók vezetése úgyis jórészt értelmesebb cselédekre, vagy ezekhez közel álló személyekre lesz bízva; mert okleveles óvónőket az olyan községek, melyek tanítójuknak is csak nagy kínnal tudnak 100—150 forintot fizetni, vagy a melyeknek még iskolájuk sincsen, — nem igen fognak tarthatni. Sok helyütt a tanító neje lesz a kisdedóvó vezetője, de hát ez sem szentelheti egész idejét erre, s megint csak cselédformát kell kisegítőül alkalmaznia. Ez nem baj, csak a kellő kitanítás és ellenőrzés legyen meg.

— — — — — — — — — — — — — —

A kérdéshez azért szólottam, mert most napirenden van s ma-holnap végleges eldöntés alá kerül. Kimeríteni nem volt szándékom, — szóljanak hozzá mások is.

Karánsebes, 1890 szeptemberben.

Bánfi János.

A FELSŐBB-LEÁNYISKOLÁK REFORMJA.*

Nagyméltóságú Vallás- és Közoktatási Magy. kir. Miniszter Úr! Kegyelmes Urunk! Azon mozgalom, mely a század elején a magasabb nőnevelés érdekében a nyugati nemzeteknél megindúlt, hullámait átcsapta mihozzánk is. A nézet, hogy a nőnek a népiskolai intézetek által nyujtható képzésen felül ép úgy van joga és társadalmi magasztos hivatásának betöltéséhez szüksége is magasabb képzettségre, mint a férfiúnak, kezdett a műveltebb nemzetek általános véleményévé emelkedni. Nálunk azért is lett közvéleménynyé e nézet, mert érezte a nemzet, hogy fajunk létét s erkölcsi szupremacziáját, hazánk önállóságát, államiságunk erejét s hatalmát csak nemzeti műveltségünk ereje s nagysága által biztosíthatjuk. Ez pedig első sorban nőink műveltségétől függ. Ezért képezi a nemzeti nőnevelés hazánk legvitálisabb kérdéseinek egyikét. S mert a társadalomnak irányt nem a nép, hanem a nemzet műveltebb, magasabb rétege ad: azért a mi poliglott hazánkban a magasabb, intelligensebb osztály leányainak kiképzése — a magasabb nőnevelés, nemcsak közművelődési, kulturai szükség, hanem egyike a legfontosabb nemzeti érdekeknek.

Ez eszmének lelkesítő hatása alatt állott az országgyűlés, mikor egy Budapesten felállítandó női középiskolára a szükséges költségeket 1875-ben lelkesedéssel és egyhangúlag megszavazta. E női középiskola, hazánkban az első, «állami felsőbb leányiskola» néven 1875. október 20-án nyittatott meg Budapesten. Ezt követte 1877-ben a máramarosszigeti s trencséni, majd a következő években fokozatosan a pozsonyi, lőcsei, beszterczebányai, temesvári s a soproni áll. felsőbbleányiskolák létesítése. Igy ez idő szerint 8 állami felsőbbleányiskola szolgálja hazánkban a magasabb nőnevelés ügyét. Ezekhez számíthatók szervezetök szerint még: a kolozsvári és a szegedi községi felsőbb leányiskolák.

A felsőbbleányiskolák kezdetben három tanfolyammal szerveztettek; az előkészítő két éves, a középiskolai négy éves és a felső két éves

* Folyóiratunk múlt számában említést tettünk a felsőbb-leányiskolák igazgatóinak a felsőbb-leányiskolák reformálása érdekében a vallás- és közoktatásügyi miniszter úrhoz benyújtott memorandumáról. A memorandum közlésével nem követünk el indiskrecziót, mert azt az indítványtevők maguk is sok példányban nyomtatták s terjesztették főként az orsz. gyülési képviselők között. De a nőneveléssel foglalkozók nagy része, s a nagy közönség, mely ez iskolákba küldi leányait: nem ismeri. Ezek érdekében szükségesnek tartottuk a közlést. *Szerk.*

tanfolyammal. Hivatalosan körülirt czéljuk e tanintézeteknek az volt, hogy «bennük társadalmunk női tagjai nemük sajátlagossága és a társadalmi jelen viszonyok által feltételezett, de egyszersmind oly mérvü általános műveltséget szerezhessenek, a mely egyfelől megfelel azon általános műveltségnek, melyet a ferfiak saját életczéljaik érdekéből gymnasiumi és realiskolai középtanodáinkban nyerhetnek.»

Ez első szervezetet rövid 15 év alatt 3 ujabb követte, melyek az 1875-ki törvényhozási hozzájárulással létesített női középiskolákat eredeti alakjokból teljesen kiforgatták, úgy, hogy a mai hat (s illetve a másodrangúak négy) osztályú leányiskola úgy a legujabb Szervezet által körülirt czélját, mint tanrendszerét s egész szervezetét tekintve csak halvány árnyéka ama hatalmasnak igérkezett intézménynek, melyet a felsőbb leányiskolák létesítése által úgy a magas kormány, mint a törvényhozás hazánkban megteremteni akart.

Az egymás után kibocsátott szervezeti s rendtartási szabályzatok (1883. 1885 s 1887-ben) fokozatosan szállították az intézetek nivóját lefelé, sőt a legujabb — 1887-ben kiadott — Szervezet az egész intézményt átreformáló rendelkezéseivel oly viszonyokat teremtett a felsőbb leányiskolák életében, melyek ha továbbra is fenmaradnak, meggyőződésünk szerint nemcsak ez intézmény fölvirágzásának s megizmosodásának fogják utját állani, hanem nagyon alkalmasak lesznek arra is, hogy általuk megbénítva az intézetek fejlődésükben: a komolyabb irányú magasabb nőnevelés jövője hazánkban koczkára tétessék.

Mi, e felsőbb leányiskolák mély tisztelettel alólirott igazgatói, kiknek ez intézmény lelkeinkhez van forrva, kik átvagyunk hatva azon meggyőződéstől, hogy hazánkban épen sajátos nemzetiségi viszonyainknál fogva a nemzeti szellemtől áthatott magasabb nőnevelésnek mélyre ható nagy, s az egész nemzet legszentebb érdekeit átölelő fontossága van, s ép azért nemcsak hivatásunknál, de hazafias érzületünknél fogva is lelkesedünk ez eszmeért: aggódva nézünk a gondjainkra bizott iskoláink jövője elé. — Érezzük, látjuk, hogy azon viszonyok, melyekbe a felsőbb leányiskolák az 1887. évi legujabb Szervezet következtében jutottak, nemcsak fejlődésében akasztják meg teljesen e hivatásánál fogva is szép jövőt érdemlő intézményt, s teszik lehetetlenné annak térhódítását, hanem még a sok belső küzdelem árán nehezen elért mai eredményt is veszélyeztetik. Mi komolyan félünk, hogy ha iskoláink a legujabb Szervezet által kapott békóiktól meg nem szabadíttatnak, ha a Rendtartásnak immár három éves gyakorlati tapasztalat által károsoknak bizonyúlt egyes sarkalatos intézkedései nem módosíttatnak: iskoláink feladataikat ezek mellett megoldani nem birván, ez állapotok magát az intézményt diszkreditálják a közönség előtt, mi által maga a magasabb nőnevelés eszméje válik népszerűtlenné, pedig ennek ellenkezőjénél épen hazánkban mi sem kivánatosabb.

Ha Sée 1879-ben a franczia parlamentben, a női középiskolai törvény tárgyalásánál mondott egyik beszédében joggal kiáltott fel, hogy «Francziaország üdve, jövője függ ezen törvénytől, mert a népek nagysága és hanyatlása a nőktől függ,» úgy nekünk magyaroknak sokkal több okunk van hazánk üdvét s jövőjét a magasabb nőnevelés által biztosítani. Mi féltjük a vezetésünk alatt álló iskolák jövőjét, mert látjuk, tapasztaljuk, hogy a gondjainkra bizott iskolák intenzivebb fölvirágoztatá-

sára irányúlt minden törekvésünk, minden igyekezetünk, minden buzgóságunk, minden fáradozásunk a Szervezet hibáiból lépten-nyomon előálló zátonyokon a legtöbb esetben hajótörést szenved.

Ily viszonyok mellett a vezetésünk alatt álló tanintézetek jól fölfogott érdekében eloldázhatlan kötelességünknek tartjuk, hogy tapasztalatainkat férfias nyiltsággal s minden tartózkodás nélkül, bizalommal mondva el Nagyméltóságodnak, rámutassunk azon gátló körülményekre, mik iskoláink fölvirágzását s hatásuk kifejlesztését tapasztalataink, s legjobb meggyőződésünk szerint akadályozzák, s mély alázattal kérjük Nagyméltóságodat, hogy csupán és kizárólag iskoláink érdekében tett eme alázatos felterjesztésünket magas figyelmére méltatni kegyeskedjék.

Iskoláink felvirágzásának s hatásuk kifejthetésének legfőbb akadálya első sorban azon visszás helyzet, hogy az állami felsőbb leányiskolák ujabban megfosztatva középiskolai jellegüktől, népoktatási tanintézetekké degradáltattak, s mint ilyenek a népiskolai tanfelügyelők alá helyeztettek. Pedig a felsőbb leányiskolák, úgy czéljuknál, mint tanulmányi körüknél fogva sem tekinthetők egyebeknek mint középiskoláknak. Czéljuknál fogva nem tekinthetők népoktatási tanintézeteknek azért, mert nem az úgynevezett nép, hanem a közép- és felsőbb osztályok leányainak nevelését vannak hivatva eszközölni. Ily szempontokból tekintik a felsőbb leányiskolákat mindenütt, hol ilyenek léteznek, s ily czél lebegett az országgyűlés és a magas kormány előtt is annak idején, mikor a mieinket szervezte. Tanulmányi körüknél fogva sem lehetnek a felsőbb leányiskolák népoktatási intézetek, mert ezeknél sokkal magasabb általános műveltséget nyujtanak növendékeiknek.

Sokan abban a véleményben vannak, hogy a felsőbb leányiskolák azért nem tekinthetők középiskoláknak, mert nem czéljuk az egyetemi tanulmányokra való előkészítés. Ez merőben téves felfogás, mert a fiú középiskoláknak sem képezi sehol a világon kizárólagos feladatát a felsőbb tudományos (egyetemi képzésre való előkészítés; ez azoknak mindenütt csak másodsorban feladata; főfeladatuk a magasabb általános műveltség nyújtása. Igy irja körül a mi fiúközépiskoláinknak (gymnasium és reáliskola) feladatát a középiskolákról s azok tanárainak képesítéséről szóló 1883. XXX. törvényczikk is. Ez értelem szerint sem tekinthetők a felsőbb leányiskolák egyebeknek, mint női középiskoláknak.

Egy iskola jellegét annak czélja határozza meg. A népiskolai törvény kellően gondoskodott a nép- és a polgári középosztály leánygyermekeinek neveltetéséről az elemi,- felső nép- s a polgári leányiskolák létesítésével. Az intelligens osztály leányainak a felsőbb leányiskolák felállításáig hazánkban nem volt alkalma nyilvános iskolában nyerni igényeiknek megfelelő, s társadalmi állásukhoz mért magasabb műveltséget. E hiányt pótolni vannak hivatva a felsőbb leányiskolák. Csak is ily czél mellett illenek be közoktatásunk keretébe, csak úgy van létjogosúltságuk, ha e czélnak állanak szolgálatában. E czél pedig teljesen kizárja azt, hogy ezen iskolák népoktatási tanintézeteknek tekintessenek.

Ezekben tisztelettel kifejtettük, hogy a felsőbb leányiskolák úgy, a mint most szervezve vannak, úgy czéljuknál, mint tantervüknél fogva nem tekinthetők egyebeknek, mint középiskoláknak. A következőkben bátrak leszünk rámutatni azon indokokra, a melyek ezen középiskolai

jellegnek nyilt hirdetését, s illetve a felsőbb leányiskoláknak középiskolai rangra való visszahelyezését szükségessé teszik.

A felsőbb leányiskolák csak akkor fognak czéljuknak megfelelni, hatásukat csak akkor fogják a kivánt arányban kifejthetni, ha a társadalom magasabb, intelligens rétegeit meghódítva, ezek leányainak nevelését vonják körükbe. Köztudomású tény, hogy hazánkban épen ezen körök leányai vannak híjával az őket úgy társadalmi állásuknál, mint vagyoni s szellemi intelligenciájuknál fogva megillető alapos képzésnek, vagy ha birnak is ilyennel, azt idegen nevelőnöktől szerezve: műveltségök nem nemzeti, nem magyar. Sajnosan tapasztaljuk, hogy iskoláink a nemzetnek ép ezen részét csak nagyon kis mértékben birták meghódítani. Nem akarjuk mi azt, hogy a felsőbb leányiskolák csak kizárólag a magasabb osztályok gyermekeinek nevelését eszközöljék; örömmel látjuk mi a szegényebb s az alsóbb társadalmi rétegek azon tehetséges leánygyermekeit is iskoláinkban, kik a tehetségeiknek megfelelő magasabb műveltséget azért akarják megszerezni, hogy a társadalomban majdan akár mint tanítónők, akár mint más kereseti pályán működők szerezhessenek maguknak tisztességes megélhetést; de még sem vélünk csalódni, mikor azon nézetünknek adunk kifejezést, hogy a felsőbb leányiskolák működésének súlypontja az intelligens osztályok gyermekeinek nevelésére kell hogy fektetve legyen.

De ez csak úgy lesz elérhető, ha a felsőbb leányiskolák a népoktatási tanintézetek sorából kiemeltetve, tekintélyöknek kifelé való növelése czéljából is az őket jogosan megillető középiskolai rangra visszahelyeztetnek. A közönség u. i. főképen a nőnevelési kérdésekben teljesen tájékozatlan, s a különböző felekezeti s magán u. n. «nőnevelő intézetek» e tájékozatlanságot igen ügyesen aknázzák ki a saját előnyükre. A szülőknek, kik főkép leányiskoláknál igen ritkán indulnak a lényeg után s leginkább a külső formák behatása alatt állanak, e tájékozatlansága a felsőbb leányiskolákat illetőleg — szinte természetes, mert hiszen a népoktatási tanintézetek közé lévén ezek is sorolva, őket a többi népoktatási intézetekkel egyenlőknek tekinti. Azt, hogy ez iskolák többet s jobbat volnának képesek nyújtani, alig képes elhinni: azt pedig, hogy magasabb műveltséget szerezhet itt leányuk már csak azért sem tartják lehetőnek, mert tudják s látják, hogy ez iskolák szellemi vezetése és irányítása ép úgy van a sokszor elemi tanítói képzettségnél nagyobb kvalifikáczióval nem biró népiskolai tanfelügyelő kezébe letéve, mint a többi népiskoláké.

Még növeli a közönség felfogásában a zürzavart azon körülmény, hogy sokszor magok a tanfelügyelők sem birnak a felsőbb leányiskolákról tiszta fogalommal. Így, hogy a többi között csak egy pár esetet említsünk: egy tanfelügyelő a felügyelete alatt álló állami felsőbbleányiskola hivatalos látogatása alkalmával egész hivatalos komolysággal magyarázta, hogy a felsőbb leányiskola és a felső népiskola között csak az a különbség, hogy az elsőnek a neve két «b»-vel iratik. Egy másik tanfelügyelő megyéjében egy felső népiskola szervezésével volt megbízva. Egy felsőbb leányiskolai tanár ismerősének ír egy levelet, melyben elpanaszolván, hogy milyen nehéz új problema megoldását várják tőle, kéri ismerősét, hogy küldje el neki, a felsőbb leányiskola szervezetét, mert egészen e szerint akarja az új intézetet szervezni. A tanár nem volt képes

megértetni a tanfelügyelővel, hogy a felsőbb leányiskola és a felső népiskola két különböző dolog. Egy harmadik tanfelügyelő felszólít egy felsőbb leányiskolai tanítónőt, hogy folyamodjék egy a megyéjében lévő 6 osztályú elemi népiskolához áttételért. A felszólított megköszönte a bizalmat s kijelenti, hogy ő kvalifikációjának megfelelő magasabb s jobb dijazású intézetnél van, tehát nem mehet egy kisebbhez. A tanfelügyelő nagyzási hóbortban szenvedő képzelődőnek hiresztcli el a tanítónőt, hogy különbnek tartja a felsőbb leányiskolát az eleminél, mikor ez utóbbi is hat osztályú, csak a neve más. Ezek megtörtént tények. Nem csoda, ha ilyenek után, a laikus közönség sem tekinti a felsőkb leányiskolákat a többi népoktatási tanintézeteknél különb iskoláknak. Nem lehet csodálni, ha a nagy közönség tévúton jár, mikor megtörténik, a mint erről tudomásunk van, hogy a felsőbb leányiskola tanulójával a szülő egy «felső népiskolai» magán nevelő intézetnél tétetett magán vizsgálatot, hogy a preparandiáig juthasson.

Azon természetellenes helyzetnek, hogy a felsőbb leányiskolák népoktatási tanintézeteknek tekintetnek, a gyakorlatban van még más több olyan következménye is, mely árt a felsőbb leányiskolák renoméjának s akadályozza azok fölvirágzását. Ilyen a többi között az a sajátságos állapot, hogy a budapesti polgári iskolai tanítónőképző gyakorló iskolája nem ez intézetnek megfelelő polgári, hanem felsőbb leányiskola. Ép olyan, mintha a budai polgári tanítóképző gyakorló iskolája gimnázium vagy reáliskola lenne a polgári iskola helyett. Ilyen a tanerők képesítésének — nézetünk szerint — a felsőbb leányiskoláknak épen nem megfelelő állása. Újabban a budapesti polgári iskolai tanítóképző nyelvmesterni képesítést is ad, mely a kiállított oklevél szerint az illető nyelvmesternőket a felsőbb leányiskolákban való tanításra is képesíti. Tehát egy nyelvmesterni oklevél, mely sok tekintetben kevesebb egy elemi oklevélnél, képesít oly iskolában a tanításra, melyben másrészt — igen helyesen — középiskolai oklevél kivánatik. Azt, hogy a felsőbb leányiskolánál való sikerés működéshez a lehető legnagyobb kvalifikáczió szükséges, senki sem tagadhatja, kinek érzéke van ez iskolák feladata iránt, ép ezért bölcs és üdvös intézkedés, hogy a felsőbb leányiskolai tanároktól középiskolai kvalifikáczió kivántatik. Ezzel szemben azonban a tanítónőktől is a lehető legmagasabb képzettség megkövetelése — alázatos véleményünk szerint — egyik fontos tényezője volna iskoláink föllendülésének. Egy nyelvmesternő sem irodalmi, sem általános képzettség tekintetében nem birhat annyi ismerettel, mint a mennyi a felsőbb leányiskolában való sikeres tanításra szükséges. Az ilyen nyelvmesternők (gouvernante) legfeljebb az internatusi nyelvgyakorlásokra volnának sikerrel alkalmazhatók.

Általában iskoláink egyik lényeges hátránya a Szervezet azon intézkedése, hogy az alsó osztályokban polgári iskolai tanítóságra képesített egyének is alkalmazhatók tanárokúl. E követelménynek a gyakorlatban különben csak ritkán lehet eleget tenni, mert a tantárgyak alig oszthatók úgy be, hogy az ilyen képesítésű tanerőknek csak az alsó osztályokban jussanak tanítási órák. Egy és ugyanazon intézetnél különböző képesítésű tanerők alkalmazása különben úgy a testületi jó szellem, mint a tanítási jó eredmény érdekében is káros következménynyel jár. E tekintetben is csak a felsőbb leányiskolák vannak ily kedvezőtlen

s kivételes helyzetben. A polgári iskoláknál csak polgári iskolai tanítóságra, a középiskoláknál csak középiskolai tanárságra képesített egyének alkalmaztatnak; s csak a felsőbb leányiskoláknál van az a feltűnő viszony az alkalmazott tanerők különféle kvalifikációja között. Alázatos véleményünk szerint a Szervezetnek erre vonatkozó intézkedése úgy volna módosítandó, hogy a felsőbb leányiskolákban csak középiskolai tanárságra s felsőbb leányiskolai tanítónőségre képesített egyének volnának alkalmazhatók.

Meg vagyunk győződve, hogy ha a felsőbb leányiskolák külsőleg is fel lesznek ruházva egy középiskola attributumaival, azok nemcsak népesek lesznek, de eloszlatván ez által a nagy közönség tájékozatlansága, rohamosan fogják a nekik való elemeket maguknak meghódítani. Nálunk főként a magasabb körök számára, hogy úgy mondjuk: divatba kell hozni a felsőbb leányiskolákat; rá kell szoktatni őket, hogy leányaiknak alapos képzést adjanak; meg kell győzni őket, hogy e végből nem kell külföldre vinni gyermekeiket, sem idegen nevelőnőket fogadni hozzájok, s hogy a felsőbb leányiskolák által ezt elérik. De hogy ezt elérhessük, olyan nivóra kell ez iskolákat emelni, melyen a distingvált ízlésű szülőknek (sőt talán még azok hiuságának is) imponálhassanak. Ha a felsőbb leányiskolák középiskolai rangjukra visszahelyezve kivétetnek a népoktatási tanintézetek sorából, rohamosan fogják a nekik való elemet meghódítani. Maga iskoláinknak Németországból importált neve «felsőbb leányiskola» szemben a «felső népiskolák»-kal egymagában is igen alkalmas a félreértésekre. Miért is iskoláink mostani — azoknak sem lényegét, sem jellegét ki nem fejező — címe «női középiskola» elnevezéssel volna felcserélendő.

Tisztelettel megjegyezni kívánjuk, hogy mikor felsőbb leányiskoláinknak a középiskolai jelleg nyílt s határozott hirdetését, ez iskolák jövőjének érdekében szükséges követelménynek tartjuk, nem lebeg előttünk sem a gimnázium, sem a reáliskola egyetemi tanulmányokra előkészítő czélja; ezeknek csak másik, emennél úgy hatásra, mint szellemre bizonyára fontosabb feladatát: a magasabb általános nemzeti műveltség nyújtását tekintjük. E mellett szükségesnek tartjuk a képzés eszközeinek oly irányú megválasztását, hogy a nő azok által egyúttal tulajdonképeni hivatására, a családi életre s honleányi kötelmei betöltésére előkészíttessék. A leány-középiskoláknak czélja tehát helyesen csak is ily irányú nevelés nyújtása lehet.

Azok, kik a felsőbb leányiskolák középiskolai jellegének nyílt bevallásától idegenkednek, nagy előszeretettel hivatkoznak a muszka nihilista kisasszonyokra, kik exczentrikus hajlamaikat állítólag a leánygimnáziumokban nyert neveltetésüknek köszönhetik. E tábor hangosan hirdeti, hogy ime, mire nem vezet a női középiskolázás. De ezek vagy nem tudják, vagy elfeledik, hogy a női középiskolázás Oroszországban nemcsak valamennyi európai államéi között, de absolut véve is a lehető legrosszabb, mert épen arra nem fektet semmi súlyt, a mire legnagyobb tekintettel kellene lenni: a nő nemi sajátlagosságára, a nőiességre. Ezért nevelnek a muszka női középiskolák nőiességükből kivetkőzött félszeg lényeket a leányokból, kiket aztán a beteg orosz társadalom miázmái még jobban torzítanak el. E tekintetben az orosz leány-középiskolák

még az amerikaiaknál is rosszabbak, pedig ezek sem fordítanak valami nagy gondot a nő sajátos természetére.

Évek óta kísérjük a női középiskolázást Európa különböző államaiban figyelemmel, s azt tapasztaljuk, hogy ép ott, hol a női középiskolázás legrendezettebb, hol törvények vagy kormányrendeletek tették a felsőbb leányiskolákat egyrangúakká a fiú-középiskolákkal (mint Franczia-, Német-, Oláh-, Olasz- stb. országokban), ép ott jut legkevésbbé eszébe a társadalomnak a nőt eredeti rendeltetésétől elvonva, számára egyetemi pályákat követelni. Kontinensünkön alig 1—2 évtizedes a rendszeres felsőbb leányiskolázás, s így természetes, hogy úgy külső, mint belső tartalmát tekintve, még mindenütt sok kívánni valót hagy hátra, de az eddigi tapasztalatokból egyhangú a vélemény, hogy a nők középiskolai oktatása azokat nemcsak hogy el nem téríti tulajdonképi rendeltetésüktől, hanem neveltetésük által épen ezen rendeltetés kizárólagossága jut nagyobb és nagyobb érvényre, — s hogy az egyetemi kapuknak a nők által való döngetése s ez által a társadalmi rend megbontása oly elméletek, melyek a mennyiben nem az íróasztal filozófusainak definicziói: ép ott találnak legkevesebb apostolra, hol a nők rendszeres magasabb iskoláztatása által a félműveltség homályát a tiszta tudás világa már eloszlatta.

A magyar társadalom sokkal egészségesebb, nemzetünk józansága s érzéke a társadalmi problemák iránt sokkal erősebb, semhogy tanúlt nőinket eredeti hivatásuk félreismerésétől kellene féltenünk.

A felsőbb leányiskoláknak a népoktatási tanintézetek sorából való kiemelését kell hogy azoknak a népiskolai tanfelügyelők hatásköre alól való kivétele kövesse. Ezen intézkedés nélkül csak holt betű, érték nélküli kisérletezés volna a legüdvösebb reform is.

Már alázatos felterjesztésünk elején voltunk bátrak kifejezést adni tapasztalatainkon alapuló azon meggyőződésünknek, hogy a felsőbb leányiskolák felvirágzásának s hatásuk kifejtésének egyik legfőbb akadálya, hogy az intézetek a népiskolai tanfelügyelők hatósága alatt állanak. Azon tág, mondhatnók a mindenhatóságig terjedő hatáskör pedig, melylyel a legújabb Szervezet a tanfelügyelőket iskoláinkat illetőleg felruházza, oly békó, mely iskoláink úgy intenziv, mint extenziv szabad fejlődésének lehetőségét majdnem teljesen kizárja. Nincs iskola hazánkban, melynek közvetlen felettes hatósága oly tágas, minden apró részletet magában foglaló és korlátlan jogokkal bírna, mint a minővel a kir. tanfelügyelőket a felsőbb leányiskolákkal szemben az új Szervezet felruházta és a minőt azok alapján ők magoknak vindikálnak. A főigazgató pl. a középiskoláknál nem ellenőrizheti az osztályozást, nem hozhat ítéleteket, mint a mely jogokkal az új Szervezet a felsőbb leányiskolákkal szemben a tanfelügyelőket felruházta. És sajátságos, de ránk, a felsőbb leányiskolai tanügyi munkásaira felette elszomorító és megszégyenítő körülmény, hogy a felsőbb leányiskolákat illetőleg még a szorosan vett tanulmányi dolgokban is hasonlíthatatlanúl több beleszólási joggal s szélesebb hatáskörrel ruházza fel az új Szervezet a tanfelügyelőket, mint a minővel azok a népiskolák felett bírnak, daczára annak, hogy az előbbeni intézetek tanártestületei maguknál a népoktatási tanítókat képesítő tanférfiaknál is jóval magasabb kvalifikáczióval bírnak.

Egy egyszerű betekintés a Szervezetnek a tanfelügyelők hatáskörét

körűlíró részébe meggyőz mindenkit arról, hogy a felsőbb leányiskolák sorsát, felvirágzását vagy aláhanyatlását teljesen a tanfelügyelők egyéniségétől tette függővé az új Szervezet akkor, mikor azok összes ügyeinek intézését belátásukra bízta. Az igazgatók az új Szervezet szerint jóformán csak festett bábok iskoláiknál minden hatáskör nélkül, de a legnagyobb felelősséggel vállaikon. Mindazon szerepkört, melylyel az igazgatóknak, hogy iskoláikban a rendet fentarthassák, a tanítást és nevelést a kellő módon vezethessék, mindazon tényezőket, melyekkel iskolájuk felvirágzását eszközölhetik, az új Szervezet kezeikből kivette s a tanfelügyelőkébe tette át.

A gyakorlatban az igazgatók a saját iskoláik legapróbb ügyeinél is alig vétetnek a tanfelügyelők mellett figyelembe. Igy a tanárok és tanítónők nemcsak hogy a hivatalos esküt nem az igazgatók, hanem a tanfelügyelők kezeibe teszik le, hanem kinevezési s áthelyezési okmányaikban egyenesen arra utasíttatnak, hogy hivataluk megkezdése czéljából a tanfelügyelőnél jelentkezzenek, mintha igazgatója az iskoláknak nem is volna. A középiskoláknál a tanárok az igazgatók kezébe teszik le az esküt; hasonló az eset minden hivatalfőnökkel, csak mi, felsőbb leányiskolai igazgatók képezünk ez általános uzus alól hátrányos kivételt. Az iskolákat illető dolgokban a tanfelügyelőktől kívántatnak vélemények s jelentések, s nem az igazgatóktól, a kik pedig, mint az intézetek közvetlen vezetői, a tanítás s azok minden jelenségének működő részesei erre leg illetékesebbek. Nem csoda, ha ily viszonyok mellett a tanári testületek alig tekintik az igazgatókat a számadások vezetőinél egyebeknek, és semmi esetre sem látják bennük előljáróikat, kiknek útbaigazításaihoz a saját s az intézetek érdekében alkalmazkodniok kell. Nem csoda aztán, ha a tanári testületek némely tagjai minden apró-cseprő dologért a tanfelügyelőhöz futnak; vagy ha az esetleges igazgatói figyelmeztetés által magát sértve érző tanár vagy tanítónő minduntalan a tanfelügyelőnél keres pártfogást, gyámolítást. Ez a körlümény koczkáztatja a tekintélyt s elősegíti az ujjhúzást, mert a tanfelügyelők készségesen s úgy szólnak bele minden dologba, hogy általa a legtöbb esetben maguk idézik elő a testületekben az egyenetlenséget. Hiszen még a tan- és órarend is csak a tanfelügyelők megerősítése után léphet életbe. Sőt még az osztályozást sem eszközölhetik a tanári testületek a tanfelügyelők közbejötte nélkül. Oly gyámkodások ezek, Kegyelmes Urunk, melyek nemcsak még a legkevésbbé ambiczionált tanárember önérzetét sértik, de magát a tanítás benső menetét is akadályozzák.

Ámbár nem tagadhatjuk, hogy az igazgatói természetes hatáskörnek a Szervezet által való megnyirbálása, s majdnem az összes, azelőtt tényleg élvezett igazgatói jogoknak a tanfelügyelők kezébe való áttétele nemcsak önérzetünket sérti mélyen, de az ezen tényben nyilvánuló bizalmatlanság fáj s lehangol: mind ennek daczára szivesen türnők e megalázó helyzetet s megnyngvással hoznók áldozatul talán természetes ambicziónkat, ha e természet ellenes viszonyok által a vezetésünk alatt álló intézetek jövőjét nem látnók veszélyeztetve; mert jobban lelkesedünk a felsőbb leányiskolákért, azoknak sorsa sokkal inkább van lelkünkhez forrva, semhogy értük az önmegtagadásnak bárminő kellemetlen terheit is örömmel ne viselnők el. De látjuk, tapasztaljuk, hogy ez az állapot iskoláink felvirágzására irányuló minden törekvésünknek utját állja; lát-

juk, hogy iskoláink jövőjét veszélyezteti. Fáj bevallani, de az igazság érdekében tartozunk vele, hogy mi még soha semmiben sem tapasztaltuk a tanfelügyelők üdvös befolyását intézeteinkre, működésüknek káros, bénító hatását azonban lépten-nyomon állandóan érezzük. Ezért elengedhetetlen kötelességünknek tartottuk Excellentiád magas színe előtt e viszony tarthatatlanságára nyiltan rámutatni.

Oly minden apró részletekbe benyuló s korlátlan hatáskörrel ruházni fel a tanfelügyelőket, mint a minővel az új Szervezet alapján azok a felsőbb leányiskolák felett birnak, még akkor is felette koczkáztatott dolog volna, ha azok a tanfelügyelők, úgy az elméleti szakképzettség, mint a gyakorlati pedagógiai rátermettség tekintetében igazi tanügyi kapaczitások volnának, felruházva ezen felül az emberi bölcsesség s a körültekintő tapintat legmagasabb mérvével.

A Szervezet szerény véleményünk szerint — igen helyesen, középiskolai kvalifikácziót kiván a felsőbb leányiskolai tanároktól, mely tényben implicite az van kimondva, hogy a felsőbb leányiskolai tanári funkczió oly természetű, mely magasabb, egyetemi tanulmányokon alapuló szak- és általános műveltséget tételez fel. Hogy a tanfelügyelők ilyennel nem mindnyájan birnak, azt ők magok sem tagadják. *) Lehet valaki igen jó tanfelügyelő egyetemi, vagy is középiskolai tanári kvalifikáczió nélkül is, sőt szerény véleményünk szerint egy népiskolai tanfelügyelőnek erre szüksége sincs. Legyen a tanfelügyelői állás a jóravaló tanítók törekvésének tárgya és jutalma: de arra, hogy oly működési körben legyenek képesek irányító, felülbiráló tisztet helyesen tölteni be, melynek funkcziónáriusai (t. i. a tanárok) az övéknél jóval magasabb kvalifikáczióval birnak, hogy oly iskoláknak viszonyait legyenek képesek üdvös irányban és arányban fejleszteni, mely specziális czéljánál fogva arra való rátermettséget s kiváló érzéket, magasabb tanulmányi körénél fogva pedig magasabb elméleti s gyakorlati szakismeretet követel, — ezt tőlük jogosan s a logikai törvények negacziója nélkül kívánni nem is lehet.

Távol áll tőlünk, hogy a kir. tanfelügyelőket kisebbítsük, — ők mint népiskolai tanfelügyelők magasztos hivatásukat igen szépen és üdvösen tölthetik be, de azon követelménynek, melyet tőlük a felsőbb leányiskolákat illetőleg a Szervezet vár, épen a fentebb mondottak miatt

* L. Sebesztha Károly, zólyommegyei kir. tanfelügyelőnek: «Népiskolai tanfelügyeletünk» cz. röpirata 4 l. E röpirat idézett lapján annak szerzője a tanfelügyelők képzettségéről így nyilatkozik: «Valamennyi társadalmi osztály bizonyos megállapított renomét élvez, mely annyira általános, hogy valakinek csak ki kell mondani, hogy ő pl. biró, ügyvéd, mérnök, tanár vagy bármi egyéb foglalkozási ághoz tartozó egyén, s már mindenki tudja, hogy mily fokú tisztelettel köteles az illetőnek adózni. Mert minden társadalmi osztályban bizonyos qualifikacziő szerint foglalhat valaki helyet, s ez a qualifikáczió írja elő a megkövetelhető tisztelet mérvét. A tanfelügyelőknél — ez idő szerint qualifikáczió nem létezik, vagy helyesebben csak papiron található, s a nagy közönség, mely naponta látja, hogy a tanfelügyelőket majd egyetemi végzettséggel biró, majd meg 2—4 latin osztályt végzett egyénekből, a legtöbbször pedig nem szakférfiak, hanem más pályákon boldogulni nem tudó s gyakran nem nagy tekintélynek örvendő emberekből nevezik ki, nem képes magának a tanfelügyelőket megillető tiszteletthez a helyes mértéket megalkotni.»

nem tehetnek eleget; erre — tisztelet a kivételeknek — sem elméleti, sem gyakorlati elegendő képzettséggel nem birnak. Ezt a felsőbb leányiskolai tanférfiak az új Szervezet megjelenésekor előre is sejtették; a három éves tapasztalat pedig bőven győzött meg bennünket e föltevés alaposságáról. A felsőbb leányiskolák intenziv fejlődhetésének lehetősége sürgősen követeli tehát, hogy az intézetek a tanfelügyelők hatósága és kezei alól kivétessenek.

Különben a Szervezet maga sem látszik teljesen megbizni a tanfelügyelők szakképzettségében, mikor a felsőbb leányiskolák nevelési és oktatási ügyei felülvizsgálását miniszteri biztos által rendeli eszközölni. Igazi szerencséjük a felsőbb leányiskoláknak ez a miniszteri biztosi intézmény, mert a nélkül, a tanfelügyelők mellett, intézeteink alig lettek volna képesek a nevelés s tanítás összhangzatos egységét úgy is megőrizni, mint a hogy azt megőrizték. Nem lévén azonban a Szervezet szerint a miniszteri biztosnak intézkedési joga, összes működése csak a tanácsadásra, útbaigazításra szorítkozhatik. Sokszor megtörténik, hogy a tanfelügyelő egyéni vagy személyi tekintetből épen ellenkezően intézkedik, mint a hogy azt a miniszteri biztos az intézet érdekében szükségesnek tartaná; s mert a felsőbb leányiskolákra vonatkozó rendeletek a tanfelügyelőkhöz intéztetnek, valamint a felterjesztendőket is ők terjesztik fel a Ministeriumhoz; mindig a tanfelügyelő nézete érvényesül, nem kis kárára az intézménynek. Hasonlóképen a személyi ügyek is a tanfelügyelők közvetitésével intéztetvén, ily viszonyok mellett a miniszteri biztosi üdvös intézmény csak részben érvényesítheti az intézetekre hatását.

A Szervezetnek az a dualisztikus intézkedése, hogy a miniszteri biztos látogatásai alkalmával szerzett tapasztalatai szerint a tanfelügyelővel közösen intézkedik, az ekkor tartott tanári tanácskozmányon, valamint az évi vizsgálatokon a tanfelügyelővel közösen elnököl, stb. míg egyrészt a kölcsönös félreértések magvát hordja magában, (— csak a jelenlegi miniszteri biztos személyiségének köszönhető, hogy eddig élesebb összeütközések nem fordultak elő —), addig másrészt igen alkalmas arra, hogy a miniszteri biztos működését megbénítsa és illuzoriussá tegye, a mint azt a legtöbb esetben tapasztaljuk.

E visszásságon — alázatos véleményünk szerint — úgy lehetne segíteni, hogy iskoláink kivétetve a tanfelügyelők hatásköre alól mindenben s teljesen a miniszteri biztos — mint főigazgató — hatósága alá helyeztessenek. Ez intézkedés mi költségbe sem kerülne, legföljebb az ez idő szerint is fungáló miniszteri biztos mellé egy tollnok volna alkalmazandó a nagyobb mérvű irodai munka ellátására. Ezen intézkedés által egységes és szakvezetés alá kerülve a felsőbb leányiskolák, míg egyrészt ezek intenziv fejlesztésére meg volna adva a mód, addig másrészt tekintélyük is emelkednék, minek folytán hatásukat kifelé is jobban érvényesíthetnék. Meg vagyunk győződve, hogy ezen intézkedés által iskoláink nemcsak mostani deprimáló s minden tekintetben nyomasztó helyzetüktől szabadíttatnának fel, de rövid időn a virágzásnak magas fokát érnék el.

Annak, hogy a felsőbb leányiskolák közép iskolai rangjukra visszahelyeztessenek, nem állhatja útját a népiskolákról szóló 1868. XXXVIII. törvényczikk sem. Ezen törvény 8. §-a tüzetesen körülirja, hogy «népoktatási tanintézetek: az elemi és felsőbb népiskolák, a polgári iskolák és

tanítóképezdék.» A felsőbb leányiskolák e törvény szerint sem tekinthetők népoktatási tanintézeteknek. Felső népiskoláknak sem tekinthetők a felsőbb leányiskolák — mint az újabbán történik, — mert a népoktatási törvény 61—66. §-ai világosan körülírják a felső népiskolákat, mely körülírás szintén kizárja azt, hogy a felsőbb leányiskolák a felső népiskolák kategoriájába legyenek jogosan sorozhatók.

A mondottakon kivül van még egy másik szempont is, a mely sürgősen javalja, hogy a felsőbb leányiskolák kivétessenek a népiskolai tanfelügyelők hatásköre alól, ez a tanárokra való tekintet. A Szervezet igen helyesen középiskolai tanári kvalifikációt, tehát egyetemi tanulmányokat kíván a felsőbb leányiskolai tanároktól. Természetes tehát, hogy annak, ki az ő munkájukat felülbírálni van hivatva, legalább is az övékkel egyenlő elméleti s gyakorlati képzettséggel kell bírnia. Az ellenkező e-et jogosan sérti az illetők önérzetét, megszégyeníti értelmi becsüket, kisebbíti társadalmi helyzetüket, diskreditálja állásukat, tehát a legnagyobb mértékben hangolja le működési kedvüket s azt az idealis lelkesedést, melyre főképen a mi pályánkon van oly nagy szükség, kiöli az emberekben. A törvényszéki vagy járásbíró tudja, hogy ítéletét csak jogképzett ember bírálhatja felül, a mérnök érzi, hogy ahhoz nem értőnek nincs joga beleszólani technikai alkotásába; a középtanodai tanárnak emeli az önérzetét azon tudat, hogy ha sok és kitartó tanulás árán jut is tanári diplomájához, működését csak megfelelő kvalifikáczióval bíró egyén bírálja meg, mert főigazgatókul csak ilyenek neveztetnek ki; csak a felsőbb leányiskolai tanár van abban a lealázó helyzetben, hogy előljárója, sok fáradtsággal szerzett tudományos ismereteinek kritikusa a tanfelügyő személyében esetleg egy népiskolai tanító is lehet. Nincs hazánkban egyetlenegy szolgálati ág sem, hol a mienkhez hasonló abnormis helyzet keserítené el a közszolgálat munkását. A tanfelügyelői intézmény életbeléptekor közéletünk kitünőségei alkalmaztattak többnyire tanfelügyelőkké; kezdetben ez az állás inkább dignitás lévén, hatósága alatt szolgálni nem lehetett társadalmilag sem feszélyezett dolog! Ma azonban a helyzet egészen más: a viszonyok parancsoló hatása alatt szükségszerüleg alakult át a tanfelügyelői állás jelenlegi helyes állapotába, hol az érdemesebb néptanítóknak képezi jogos vágyaik tárgyát.

Az ifjú a tudomány s a tanári pálya iránt lelkesedéssel eltelve lép az egyetemre; sok kitartás, nehéz küzdelem s fárasztó munka árán szerzi meg tanári diplomáját. Lelkesedéssel gondol arra, hogy mily örömmel fogja szerzett ismereteit választott pályáján az ifjúság nevelése terén értékesíteni. Sorsa a felsőbb leányiskolához vezeti. Lelkesedve azon magasztos eszme iránt, mely a nemzeti nőnevelésről lelkében ébred, egész ambiczióval fog hozzá működéséhez. Mily keserűen ábrándúl ki idealizmusából, látva, hogy az, kit jó szerencséje annyi tanulás árán elért állásában az ő működésének felülbirálására rendelt, a legtöbbször hasonlíthatlanul alacsonyabb képzettséggel bír nálánál. Eleinte az önérzet azon jogosult nemével, melyet a tudás minden körülmény között ad az embernek, igyekezik túltenni magát a rendszer e viszásságán; látva azonban a gyakorlati életben ennek lépten-nyomon jelentkező fonákságait, érezve a tanfelügyelőknek a Szervezet által nyújtotta korlátlan hatalom súlyát, lelki rezignáczióba sűlyed; tűri helyzetét, mert ehhez van mindennapi

kenyere kötve, de elkeseredik s vádolja a sorsot, mely őt saját hibáján kivül tette ily keserű csalódás részesévé. Növeli az elkeseredést még azon sajnosan tapasztalt körülmény, hogy a tanfelügyelő urak, a hol csak alkalmuk van, tüntetően éreztetik az alájuk rendelt felsőbb leányiskolák tanáraival hatalmukat, üzvén valóságos sportot a hatalmaskodásból. Ily lélektani processuson megy át minden felsőbb leányiskolai tanár. Természetes aztán, hogy valamennyien arra törekszenek, hogy állásukat minél előbb középiskolaival cseréljék fel. És ezen nem lehet csodálkozni! Szomorú világot vetne a tanárvilágra, ha nem így volna; ha megadással nyugodnának meg szak- és tudományos képzettségük lealázásában.

Pedig mi sem kívánatosabb a felsőbb leányiskolák érdekében mint az, hogy az ezen intézeteknél működő tanárok tehetségeiket, buzgalmukat s tapasztalataikat állandóan és kedvvel ez intézménynek szenteljék. A nőnevelés, főképen a serdültebb leányok nevelése sajátos érzéket, sok körültekintést és a fiúkénál jóval nagyobb rátermettséget igényel, mit csak hosszú gyakorlat által lehet elsajátítani; haladást, tökéletesebb eredményt e téren csak akkor lehet remélni, ha az arra való tanerők, ha egyszer ráléptek, meg is maradnak a nőnevelés szolgálatában. De hogy a magyar tanárvilág elitjét a felsőbb leányiskolákba összehozni s ott megtartani lehessen, szükséges, hogy a felsőbb leányiskolai tanári állások társadalmi, tekintély és dísz tekintetében is olyanokká tétessenek, melyeket elnyerni a középiskolai tanárság legkitünőbbjei is érdemes ambiciójuknak tekintsék. De ez csak úgy lesz elérhető, ha iskoláink kivétetve a tanfelügyelők hatásköre alól, felruháztatnak a külső tekintélynek is mindama atributumaival, mikkel fiú-középiskoláink bírnak. Indokolttá teszi ez óhajtást a budapesti állami felsőbb leányiskola helyzete is, mely soha sem tartozott tanfelügyelői hatóság alá, daczára annak, hogy az is mindenben egyenlő a vidéki áll. felsőbb leányiskolákkal. Valószínű, hogy ellenkező esetben, ez sem érte volna el a virágzás azon fokát, melyen jelenleg áll.

Van még a legujabb Szervezetben egy igen kényes, az iskola fejlődésére, a testületi szellem megszilárdulására az eddigi tapasztalatok szerint is igen káros intézkedés: ez az igazgatónői állás szervezése. Tagadhatatlan, hogy az internátusok közvetlen vezetése avatott női kezekre bízandó. Ez így volt az új Szervezet életbelépte előtt is. Az internátusok élén álló tanítónők felügyelő tanítónőknek neveztettek; s ez az elnevezés teljesen megfelelt azon szerepkörnek, melyet az illetők betölteni voltak hivatva. Az új Szervezet e tanítónőket igazgatónői czímmel ruházta fel, s a tanárok felett is bizonyos előjogokat adva nekik («Az igazgató vezetése mellett az intézet növendékei nevelésére különösebben is ügyel», «az igazgatót akadályoztatása esetében helyettesíti», stb.) egy német a dualizmusnak létesítette az intézetek vezetésében. Ez az intézkedés a közönséget is zavarba ejti, mert nem tudja, hogy hova forduljon, ha leánya érdekében ezt tennie szükséges, mikor tudja, hogy X. Y. iskolának igazgatója és igazgatónője is van; nem akarja sem az igazgatót, sem az igazgatónőt megsérteni; s az igazgatónők bőven gondoskodnak róla, hogy a Rendtartás betűit nem ismerő közönség őket tartsa az intézetek vezetőinek, a mire azon körülményből, hogy nekik a teljes ellátáson kivül, a fizetésükön felül, az internátusok vezetéséért ép olyan «igazgatónői díj»-uk van, mint a minőt az igazgatók az ösz-

szes intézetek (ide értve az internátust is) igazgatásáért élveznek, ezen magatartásra némi jogczímet is vélnek látni. E tekintetben legióját tudnók a bosszantó s igazán nevetséges rangkórságból eredő visszaéléseknek felsorolni; jelen alázatos beadványunk azonban nem akar semmi irányban vádlóirat lenni, azért csak az egyes anomáliákra vagyunk bátrak rámutatni. Legnagyobb baja azonban ez intézkedésnek az, hogy valóságos melegágyát képezi az igazgatónőkké emelkedett felügyelő tanítónők ambiciójukból s túlkapásaikból eredő kellemetlenkedéseknek szemben az igazgatókkal s a testület többi tagjaival; mert még a magasabb kvalifikáczióval bíró tanárok irányában is oly követelményekkel lépnek fel, a minőt ezek nem tűrhetnek. Lelkiismeretes igazsággossággal állítjuk, hogy a mi a belső kellemetlenségek a felsőbb leányiskoláknál az új Szervezet életbe lépte óta előfordultak, azok a már mondottakon kivül majdnem kivétel nélkül eme tarthatatlan viszonyból származtak. Hiszen a Szervezet által teremtett eme viszony majdnem provokálja a mindennapi érintkezésből kifolyó kisebb-nagyobb surlódásokat igazgató és igazgatónő között. Tiszteletteljes nézetünk szerint az intézetek egységes vezetése s a folytonos félreértésekből származó egyenetlenségek kikerülése s így az intézetek jól felfogott érdekében: az igazgatónői czím megszüntetendő s felügyelő-tanítónői vagy legalább a már kinevezettekre «internatusi igazgatónő» elnevezéssel volna helyettesítendő a részletesen körülírt hatáskörrel, melyből azonban mindenesetre kihagyandó azon rész, hogy az igazgatót akadályoztatása esetében az intézeti igazgatónő helyettesíti. Ez a tiszt joggal csak a rangidősb tanárt illetheti meg.

Azon esetlegesen felhozható ellenvetéssel szemben, hogy hiszen az új Szervezet s annak kifogásolt intézkedései csak 1887-től képezhetik a felsőbb leányiskolák fejlődésének akadályait, bátrak vagyunk a kezdet úttörő nehézségein kivül utalni azon körülményre, hogy ez az új rendtartás legnagyobb részét a kifogásolt viszonyoknak csak szabályozta s részben sulyosbította, a gyakorlatban lidércznyomását képezték azok iskoláinknak elejétől kezdve is, csak az előbbi Szervezetekben nem volt róluk szó.

Azon meleg szeretet, mely minket a felsőbb leányiskolákhoz fűz, s azon tántorithatlan bizalom, melylyel Nagyméltóságod magas személye s a rövid idő alatt is annyi nagy horderejű s üdvös alkotást inaugurált tanügyi politikája iránt viseltetünk, bátorít fel arra is, hogy azon szándékkal szemben, mely szerint a felsőbb leányiskolák élére a jövőben önálló nőigazgatók alkalmaztatnának, aggodalmainknak kifejezést adjunk. A magasabb nőnevelés kérdése nálunk épen eme alázatos beadványunkban vázolt kedvezőtlen szervezeti viszonyok miatt igazán még csak a kezdet kezdetén van. A felsőbb leányiskoláknak úgy a belső fejlődés, mint a külre való hatás terén még igen sokat kell haladniok, hogy elérjék a virágzás azon fokát, melyen úgy nemzeti, mint kulturális feladatukat a kivánt mértékben legyenek képesek megoldani. Le kell küzdeniök az előitéleteket, utat kell magoknak törniök; semmiféle tradiczió által nem támogatva, önmaguknak kell kiküzdeni kulturintézményeink között azt az előkelő helyet, mely őket fontos hivatásuknál fogva joggal megilleti. Szép, de nehéz küzdelem az, mely a felsőbb leányiskolákra

ezen a téren vár ; a zászlóvivőknek sok és alapos tudással, bátor és ernyedetlen kitartással, sok körültekintéssel kell felvértezve lenni, hogy az ügyet diadalra juttassák. Erre a czélra, legalább még most, nálunk nincsenek alkalmas nők. Azt az elméleti képzettséget, mely a felsőbb leányiskolák vezetésére okvetlen szükséges, nem birják, mert ha volnának is oly kiváló nőink, kik ezt megszerezni képesek volnának, nincsen arra való módjuk, nem lévén hazánkban ez idő szerint a polgári iskolainál magasabb tanítónőképző intézet.

Annak az elvnek az igazsága megdönthetetlen s a hol vétettek ellene, még mindig megbosszúlta magát : — hogy egy iskola igazgatójának nem szabad kisebb képzettséggel birni, mint a minő az alatta alkalmazott tanerőktől kivántatik. A nő igazgatók alkalmazása mellett illuzoriussá válnék a magasabb tanári kvalifikáczió a férfi tanerőknél ; e nélkül pedig a felsőbb leányiskolák felvirágzása nem képzelhető. Meggyőződésünk továbbá, hogy még a kevésbbé ambicziozus s csak valamire való tanár sem vállalkoznék női igazgatás alatt szolgálni. Bizonyára azért van, hogy Francziaországot kivéve sehol sincs általánosan behozva a női igazgatás a felsőbb leányiskoláknál. És Francziaország is, előbb magas szinvonalon álló tanárnő-képző intézetet szervezett, mely egyetemi képzettséggel egyenlő kvalifikácziót nyújt növendékeinek, s csak azután bizta meg az innét kikerült nőket a felsőbb leányiskolák igazgatásával, mellőzvén egyidejüleg teljesen a férfi tanerőket. És daczára azon mintaszerű berendezésnek s gazdag felszerelésnek, melylyel a franczia női középiskolák dicsekedhetnek. daczára ama páratlan áldozatoknak, melyeket a franczia nemzet női középiskoláiért hoz, mégis azt látjuk, hogy ezen igazán mintaszerű tantervű, kizárólag női igazgatás — s női tanerőkkel biró tanintézetek díszes, s minden kényelemmel ellátott palotái — majdnem kivétel nélkül — kongnak az ürességtől, s immár 10 éves törvénynyel rendezett voltuk daczára, sem képesek erős gyökeret verni a franczia társadalomban. Bizonyára igazuk van azon franczia tanférfiaknak s politikusoknak, kik ez eredménytelenséget, a női igazgatás s a férfi tanerőknek a felsőbb leányiskolákból történt kizárásának tudva be, hangosan követelik e viszonyok megváltoztatását. Nekünk sokkal több okunk lehet aggódni, hogy női igazgatás alá jutva felsőbb leányiskoláink, a kisérletezés szülte vajudásból kiszabadulni nem fognak.

Az előzőkben felhozott indokaink bizonyító erejét — szerény nézetünk szerint — nem gyöngítheti meg azon esetleges ellenvetés, hogy a tanítónőképzők nőigazgató alatt állanak s mégis prosperálnak ; mert a két iskola czélját tekintve, egymással párhuzamba nem állítható. A képezdék kereseti pályára képesítő iskolák lévén, ezeket mindig látogatni fogják az arra utalt nők, mert általuk megélhetésüket biztosítják ; mig a felsőbb leányiskolák általános műveltséget lévén hivatva nyújtani, a szülő nincs rákényszerítve, hogy oda vigye gyermekét, ha az az ő distingvált igényeinek nem felel meg. A tanítónőképezdék bárminő igazgatás s bárminő viszonyok közt is épen ezért mindig fentarthatják magukat ; mig a felsőbb leányiskolák csak a lehető legjobb feltételek kielégítése mellett lesznek képesek tért hódítani. Ezért tölt el minket méltó aggodalommal felsőbb leányiskoláink jövője, ha a vázoltunk terv foganatosíttatnék s az ez irányban tett kísérlet nem módosíttatnék.

Vaskos kötetet tenne ki alázatos előterjesztésünk, ha mindazon

körülményekre ki akarnánk terjeszkedni, melyek a jelenlegi Szervezet mellett iskoláink fejlődését gátolják: (Ilyen a többek között pl. még az is, hogy a felsőbb leányiskola 4 alsó osztályának tanterve majdnem teljesen egyenlősíttetett a polgári iskolaiéval, miáltal az előbbeni iskoláknak úgy szólván létjogosultsága látszik kérdésessé téve. Szerény nézetünk szerint a felsőbb leányiskoláknak mind a 6 osztályra egységes, a polgári leányiskoláétól különböző tantervvel kellene birniok) azért csak a főbb momentumokra voltunk bátrak Exczellentiád magas figyelmét kikérni. Megvagyunk győződve, hogy eme bajok elhárításával a többiek is mind elenyésznek.

A mély tisztelettel felhozottak kegyes figyelembevételének kérése mellett, iskoláink jól felfogott érdekében azon alázatos esedezéssel bátorkodunk Nagyméltóságod magas szine elé járulni, miszerint:

1. méltóztassék akár rendeleti, akár törvényhozási úton a felsőbb leányiskolákat középiskolai rangjukra visszahelyezve, mostani elnevezésük helyett «női középiskola» elnevezés használatának elrendelése mellett, a tanfelügyelők hatásköre alól kivenni s a főigazgatói hatáskörrel felruházandó miniszteri biztos hatósága alá helyezni;

2. méltóztassék a felsőbb leányiskolákat, meghagyva a férfi-igazgatók alatt, az internátusokat vezető tanítónők igazgatónői címe helyett a felügyelő-tanítónői vagy a már kinevezettekre «internátusi igazgatónői» elnevezés használatát rendelni el:

3. méltóztassék a Szervezetnek a tanerőkre vonatkozó részét kegyelmesen oda módosítani, hogy a felsőbb leányiskoláknál jövőben csak középiskolákra képesített tanárok s felsőbb leányiskolai tanítónőségre képesített tanítónők alkalmazhatók.

Alázatos kérésünket s magunkat Nagyméltóságod magas kegyeibe ajánlva, hódoló mély tisztelettel maradunk 1890. november havában Nagyméltóságodnak legalázatosabb szolgái: dr. *Gerevich Emil* s. k., a beszterczebányai áll. felsőbb leányiskola igazgatója. *Kerner Péter* s. k., a lőcsei áll. felsőbb leányiskola igazgatója. *Marikovszky Menyhért* s. k., a m.-szigeti áll. felsőbb leányiskola igazgatója. *Marusák Pál* s. k. a sopronyi áll. felsőbb leányiskola igazgatója. *Ghyczy József* s. k., a pozsonyi áll. felsőbb leányiskola igazgatója. *Manyák Alajos* s. k. a trencséni áll. felsőbb leányiskola igazgatója.

NŐNEVELÉSI SZEMLE.

A leányok testi nevelése érdekében. — Vallás és közoktatásügyi miniszterünk, kinek mindenre kiterjedő figyelmét iskolába járó növendékeink satnyulása, s az iskolai testi nevelés hiányos volta sem kerülte ki, legközelebb két nagyfontosságú rendelete által tette magát a gyermekeik egészsége miatt jelen tanítási rendszerünk mellett méltán aggódó szülők igaz hálájára érdemessé. Az egyik rendelet *Hegedűs Sándorhoz* a «Nemzeti Tornaegylet» elnökéhez intézve, középiskolai és egyetemi ifjúságunknak a torna játékok és versenyek által való felüdítését és megerősítését czélozza. A másik rendelet a tanítónőképezdék és felsőbb leányiskolák igazgatóihoz intézve, főkép a növendékleányok testi edzését, erősítését czélozza. E rendelet 52,061 min. szám alatt bocsáttatott ki s egész terjedelmében a következő. «A testi nevelés egyik legfőbb eszközének és a szellemi munka leghathatósabb ellensúlyozójának a szabad levegőn végzett energikus, szabad testmozgás van elismerve. Ezért a játék a legtermészetesebb testgyakorlat, melynek ápolása mindennemű iskolákban egyaránt kívánatos és szükséges. Gyakorlása nem is ütközik nagyobb nehézségekbe ott, a hol a tanulóknak legalább egy része az intézetben lakik és vagy tágasabb udvar, vagy külön játszótér áll rendelkezésre. A játék azonban viszonyaink között az év zordonabb részében, a szabadban nem lévén gyakorolható, annak pótlására szabadban végezhető mást testgyakorlatot kell felkarolni. Ilyenül kínálkozik a korcsolyázás, melynek jótékony hatása az egészségre és a test fejlődésére általánosan el van ismerve. Noha mindennemű magasabb tanintézet növendékeire nézve kívánatos a korcsolyázás gyakorlása, mégis legszükségesebb a leányiskolák növendékeinek, kik részben még a tornázásban sem gyakoroltatván, télen át a testi nevelés minden eszközének híjjával vannak. Ezért közeledvén a tél, ezúttal különösen a korcsolyázásnak mint testet edző gyakorlatnak a benlakással egybekötött magasabb leánynevelőintézetekben, nevezetesen a tanítónőképezdékben és állami felsőbb leányiskolákban való meghonosítására óhajtom (czímed) figyelmét felhívni. Az ide mellékelt utasítás értelmében a korcsolyázáshoz szükséges jégpálya csekély költséggel és fáradsággal még kedvezőtlen helyi viszonyok között is könnyen létesíthető. Az ifjúság a korcsolyázást hamar elsajátítja s így a rátanítás nem sok időt igényel, a felügyelet pedig főleg a czélszerű ruházatra és a meghűléstől való megóvásra szorítkozzék. 1. A korcsolyázáshoz szükséges jégpálya akár az udvaron, akár a kertben a fák és bokroktól lehetőleg mentes, vízszintesre egyengetett helyen létesíthető. Egy időben korcsolyázó 30—40 növendékre legkevesebb 300—400

m^2 területet kell számítani. A budapesti állami polgári iskolai tanítónőképezdében és a kapcsolatos leánynevelő-intézetben a korcsolyázás ily módon már néhány év óta a legjobb eredménynyel folytattatik. Ezeket (címeddel) közölvén, felhívom, hogy a mennyire a helyi viszonyok megengedik, ily jégpályát a felügyelete alatt álló intézetben létesítsen és a korcsolyázásnak gyakorlására nemcsak a benlakó, hanem a bejáró növendékeket is buzdítsa. A jégpályának legfeljebb 70 frtra menő költsége vagy a növendékektől szedendő csekély díjakból, vagy legalább részben az intézet rendes költségvetése keretében eszközölhető megtakarításokból fedezendő. A jégpálya készítésére való felügyelet és a növendékeknek adandó utasítás a torna tanítójának, a korcsolyázás alatti felügyelet a neveléssel megbizott tanerők kötelessége. Kelt Budapesten, 1890. évi november hó 17-én. *Gróf Csáky*, s. k.»

*

Utasítás jégpálya készítésére és a korcsolyázásnál szem előtt tartandókra nézve. — A jégpálya készítésének legczélszerűbb módja: Az első fagy után, midőn a talaj legfelsőbb rétege mintegy 2 cmnyire megfagyott, azon hátrafelé haladva egy 3—4 méter hosszú dorongra erősített ponyvát végig huzatunk. A ponyva a dorongot egész hosszában befogja és mintegy 1 méternyi szélességben a talajt sepri. Egy más egyén a ponyvahúzó mellett haladva, kerti locsoló segítségével a ponyvát oly mértékben öntözi, hogy a földre folytonosan 2—3 mm.-nyi vízréteg jusson. Ily módon az egész területen egyenletes, vékony jégréteg képződik. Az első jégréteg képződése után az eljárást ismételni kell mindaddig, míg 2—3 cm. vastag jégkéreg keletkezett, melyen azután a korcsolyázást már meg lehet kezdeni. Ily módon két munkás egy napi munkával a jégpályát jó fagyos időben el tudja készíteni. Azután csak a pálya fentartásáról hasonló eljárással kell gondoskodni, egyfelől a korcsolyázás okozta koptatás pótlása, másfelől azért, hogy a jégkéreg megvastagodván, a tél vége felé beálló enyhébb időnek tovább ellent álljon. A korcsolyázás által felkoptatott törmeléket, havat, locsolás előtt el kell söpörni. Miután a pálya nappal el van foglalva, azonfelül éjjel erősebb a fagy, azért czélszerű a fentartást éjjeli időben végeztetni és az egész munkával méltányos külön díjazás mellett az iskolai szolgaszemélyzetet megbízni. Megjegyzendő még, hogy a talajnak közvetlen, ponyva nélkül való locsolása nem czélszerű, mivel hólyagos jeget szolgáltat. A ponyva locsolása egyenletes és gyors legyen.

A növendékeket főleg attól kell óvni, hogy hátra ne bukjanak és a korcsolyázás félbehagyása után meg ne hűljenek. Az első veszélytől azzal óvhatók meg, hogy a felső test előre hajlásához szoktatandók. A meghűlések megakadályozása végett ügyelni kell arra, hogy a korcsolyázás abbahagyása után azonnal meleg felső ruhát és lábbelit öltsenek, vagy a közvetlen közelben levő meleg szobákba vonúljanak s ottan addig tartózkodjanak, míg a korcsolyázás folytán felhevült organismus rendes állapotba visszatér. Korcsolyázásnál nem szabad szűk ruhát, fűzőt viselni, hogy a tüdő egészséges, szabad kitágúlása ne akadályoztassék. Kényeztetett, a hidegben való testi mozgáshoz nem szokott gyermekeknek a korcsolyázást csak óvatossággal, fokozatosan lehet megengedni. Ily esetekben czélszerű az intézeti orvos tanácsát meghallgatni.

*

Uj nőipariskola a fővárosban. — A III. ker. polg. leányiskola derék igazgatója, Dr. Cőőz József nagyfontosságú terv keresztülvitelét vette czélba. A vezetése alatt álló polgári leányiskolával kapcsolatosan nőipariskola felállítását tervezi, s eszméje keresztülvitelére sikerült neki nemcsak a III. kerületi lakosság rokonszenvét, de a fővárosi hatóság támogatását is megnyernie. Ezen nőipariskola tervezete nagyjában a következő:

Az iparisko[illegible]nak czélja a I. I. kerület helyi s általában a főváros ipari és kereskedelmi v[illegible]onyainak megfelelő női iparágak tanítása által a nőknek könnyű módon hozzáférhető alkalmat nyújtani arra, hogy majdan képesek legyenek részint saját háztartásukban jelentékeny megtakarításokat elérni, részint az, hogy állandó és tisztességes keresethez jussanak.

Fölvétetnek polgári és felsőbb leányiskolai 4 osztályt végzett és 20 évnél nem idősebb nők, kik feddhetetlen előéletűek s magukat az iskolai rendnek és fegyelemnek alája vetik. Tanítási és munkaidő, ünnep és vasárnapokat, úgy szintén az iskolai nagy szünidőt kivéve, minden nap 8—12-ig, kivételes esetben pl. sürgős munkák elkészíthetésére való tekintettel néha d. u. is 3—6-ig.

A tanítás, mely ingyenes, elméleti és gyakorlati irányú.

Elméleti tárgyak: rajz, hetenként 2 órán, üzleti levelezés és könyvvitel szintén heti 2 órán.

Gyakorlati tárgyak: különböző munkanemek tényleges gyakorlása a teljes önállósítás mértékeig.

Rajzból az izlés nemesbítésére kiválóan alkalmas motivumok ismertetése, a magyar stíl fejlesztése érdekében jellemzőbb motivumaink felhasználása (pl. asztal, ágyterítőkön előforduló díszitmények rajzolása, esetleg domború munkák, renaissance díszitmények ábrázolása), bőr, fa, agyag iparczikkek kifestésének gyakorlása, díszes öltönyök, ruhák rajzolása és kompozicziója vétetik elő.

A rajztanítás anyaga a tanult iparágak s munkanemek szerint minden növendékre nézve más-más, a mennyiben az ipariskola minden látogatója az általa kultivált munkanemhez szükséges rajzbeli ügyességet igyekszik megszerezni a rajztanár felügyelete alatt és útmutatása mellett.

Üzleti levelezésből és könyvvitelből hetenként 2 órán a legszükségesebb üzleti levelek fogalmazása magyar és német nyelven; a számla, nyugtatvány, bérleti szerződés, az iparüzlet nyitásra vonatkozó föltételek ismertetése, a váltó alapismerete, kis árúüzletekhez szükséges könyvviteli ismeretek.

A gyakorlati tárgyakból egyelőre rokonság szerint csoportosítva felvétetnének a következő munkanemek:

A) Fehérnemüek szabása és varrása, gallérok és kézelők készítése. A varrás különböző nemeinek u. m. szegélyzés, zsinórozás, stb. a gyapotozás, kabátok, esetleg paplanok készítési módjának begyakorlása, a Singer-féle varrógép megismertetésével és kezelésével kapcsolatban.

B) Felsőruha szabás és varrás. Ide tartoznak általában a gyermekruhák és a női ruhák, kezdve a legegyszerűbb formákon, tovább haladva a divatképek követelményei szerint készítendő díszes öltözetekig. Gyermekbábok öltöztetése, szintén egyszerűbb és díszesebb alakban. Nyakkendő készítés. Ez utóbbiak mintegy kiegészítő munkaágúl, hogy igy a ruhaszabásból hulladékként maradt anyagot is a legapróbb részig értékesíthessük.

C) Reczézés és guipure kivarrás csipkék, betétek és butorvédőkre alkalmazva. Csomózás dekorativ munka gyanánt ruhák, terítők készítésénél alkalmazva.

Fehér és szines himzés. Kezdve a legegyszerűbb betűkön, végezve a művészileg beszövött virágokon. A szines himzés részint úgynevezett kezdett munkák előállításában, részint egész önálló stílszerű kompozicziók alkalmazásában nyilvánúl. E munkanemben kiválóan érvényesíteni lehet a régi egyházi ruhákon, (úrasztalkendőkön, oltárterítőkön, misemondó ruhákon) nemkülönben a kalotaszegi szőttes és varrottas kedveltebb darabjain alkalmazott magyar motivumokat.

Ezekre részint gépek beszerzése, részint a munkagyakorlásra szóló s részben feldolgozva értékesítendő anyag vásárlás czéljából, nemkülönben egy ipar tanítónő fizetését is belefoglalva összesen 2000 frt. költség elégségesnek mutatkozik.

Később, ha az ipartanfolyamhoz kötött remények valósúlnak, mintegy mellék iparágként, — a szerint, a mint egyik vagy másik könynyen és rövid idő alatt elsajátítható munkanem tanulására kellő számú növendék vállalkozik — kultiválhatók lesznek a következők:

A kötőgép megismertetése és kezelése folytán harisnyák, kendők, öltönydarabok stb. készítése.

Keztyű szabás és varrás.

Női- és gyermekkalapok készítése. Fősúlyt fektetve a díszitésre és divatszerű fölszerelésre.

Női kézimunkák montirozása.

Művasalás, közönséges s méginkább gázvasalóval.

Csipketisztítás. (Függönyök és egyéb csipkeneműek tisztítási módja.)

Művirág-készítés s belőlük csokrok és koszorúk összeállítása.

Csont- s bőrmunkák, agyag-készítmények úgynevezett emléktárgyak diszítése, különösen ráfestéssel. Ide tartoznak pénztárczák, legyezők s hasonló tárgyak.

A munkavezetők kétfélék: *a*) rendesek, *b*) rendkivüliek. Rendesek az intézet ipartanítónői, kik ketten naponta felváltva tanítanak a polgári osztályokban és az ipartanfolyamban. Rendkivüliek azon kiválóbb gyakorlati ügyességű iparos nők, kik a szükséghez képest esetről-esetre megállapítandó külön tiszteletdíj mellett időnkint valamely iparágban felmerülő ujabb módozat betanítása végett hivatnak meg az intézetbe. Ezeknek működése egy-egy izben csak rövid ideig, mindössze addig tart, mig az intézeti ipartanítónők és a növendékek az üzleti fogást, a mesterség titkát eltanulják, hogy aztán ezt az ipariskola műhelyében önállóan is értékesíthessék. Mindkét rendes ipartanítónő, miután a polgári iskolai kézimunkaoktatást és az ipariskolai munkavezetést együttesen, mint parallel tanszéken működők teljesítik, s igy a tanári testületnek belső tagjai, fizetés és nyugdíj illetmény tekintetében, s általában a szolgálati viszonyokat tekintve a főv. közs. polgári iskolai alkalmazottak szolgálati szabályzata alá tartoznak.

A rajz, üzleti levelezés (magyar és német nyelven) és könyvvitel tanítására a kapcsolatos polgári iskola tanári testületének erre hivatott tagjai alkalmaztatnak, kiknek leczkeórái a szabályszerű heti órák számába számíttatnak be.

Az ipariskolai ügyek a polgári iskolaitól elkülönítve az ipariskolai tanári gyüléseken tárgyaltatnak, ugyancsak elkülönítve vezettetnek a szükséges anyakönyvek, bizonyítványok stb.

Az ipariskolai tanári testület tagjai: *a*) a kettős intézet igazgatója, *b*) a rendes ipartanítónők, *c*) a rajz és *d*) a levelezés és könyvvitel tanárai.

A minta-irodai üzleti könyvek és levelezések vezetése az arra alkalmas s a főv. tanácstól az igazgató ajánlatára külön megbizott egyik ipartanítónő kötelessége, a ki egyszersmind az igazgató ellenőrzése mellett az ipartanmühely üzleti bevételeit és kiadásait is kezeli pontos elkönyvelés alapján.

Üzletek vagy magánosok részére rendelt munkák, úgyszintén az anyag beszerzésre, elárusításra, nemkülönben a tanfolyam látogatóinak keresetére és kifizetett munkabérére vonatkozó tételek az üzleti rendes könyvvezetés útján tartatnak nyilván. Minden iskolai év végén lezáratnak a könyvek. Az intézet igazgatója az ipariskolai üzleti év eredményéről szóló jelentés kiséretében beterjeszti számadásait a főv. tanácshoz átvizsgálás és helybenhagyás végett.

A növendékek egyes női kézimunkanemek és iparágak tanúlmányozása mellett egyúttal keresnek is, a mennyiben az idegenek részére végzett munkák dijának $^2/_3$ része részökre az elvégzett munka arányában minden hét utolsó munka napján kifizettetik. A munka dij $^1/_3$ része az iskola költségeinek fedezésére szolgál.

Az ipariskola műhelyszerű munkateremmel és üzleti irodával áll kapcsolatban. Elvállal munkákat s nagyon mérsékelt dijért teljesít megrendeléseket — mert hisz nem nyerészkedés a főczél, — magánosok és árúüzletek részére. A megrendelések az ipariskolai irodában eszközöltetnek, hol pontos üzleti nyilvántartó és számadási könyvek vezetéséről gondoskodva leend. Az üzleti mintairodát, mint már említém, egyik rendes ipari szaktanítónő vezeti az intézet igazgatóságának ellenőrzése és a szaktanfolyam látogatóinak segédkezése mellett. A növendékek ugyanis hétről hétre fölváltva gyakorolják magokat az üzleti könyvek vezetésében és a szükséges üzleti levelezésben. Ily módon az elméleti órán hallottak gyakorlati alkalmazásába annyira belevezettetnek, hogy idővel önállóságra lépve, ha szükség kivánja s életviszonyaik megengedik, akár önmagok alapította női iparüzlet könyvvezetését s levelezését vezetni képesek legyenek, akár pedig megfelelő idegen árúüzletekben esetleg könyvvezetőkül és levelezőkül alkalmaztathassanak.

Minden iskolai év költségvetése a főv. hatóság által előzetesen állapíttatik meg.

Az ipari munkához szükséges gépek s egyéb fölszerelések beszerzése az előlegesen megállapított költségvetés keretén belül a fővárosi pénztár terhére történik. Hasonlóképp a főváros pénztára fedezi a tanulás közben elhasznált és már semmiféle alakban sem értékesithető anyag beszerzési költségeit. A gyakorlati oktatás részint az ekként beszerzett anyagok, részint a magánosoktól vagy üzletektől földolgozás végett elvállalt munkaanyagon történik.

A munkák árát a tanári testület a hatóság által megbizott iskolai felügyelő közbejöttével árjegyzékben szabja meg, azon elv szem előtt tartásával, hogy nem nyerészkedés, hanem iparos kiképzés a főczél, ennél-

fogva, hogy a minél tömegesebb megrendelés és igy a folytonos gyakorlás biztosítható legyen, lehetőleg mérsékelt előállítási ár szabassék.

Ha valamely munkanemben, a melynek tanulására növendékek vállalkoztak, időnként elegendő megrendelés nem érkeznék, költségvetésileg biztosított és az igazgató rendelkezésére bocsátott előleg terhére anyag szereztetik be, a mely földolgozva, mint kész árú, részint karácsonyi vásár (bazár), részint az év végén esetleg rendezendő munka-kiállítás alkalmával, vagy pediglen alkalmilag más időközben is eladatik az iskolai pénztár javára. Az ily munkákból is részesülnek az illető növendékek megfelelő munkadijban, s ez az összeg is, mint heti kereset fizettetik ki számukra, vagy, ha esetleg valamelyikök keresetét a kifizetés napján fölvenni nem akarná, annak a jutaléka az iskolai év befejeztéig, illetőleg az iskola kötelékéből való kiléptéig takarékpénztárba kamatozólag helyeztetik.

Részünkről örömmel üdvözöljük e tervezetet, mely a női keresetképességet a filloxera által sújtott Ó Buda lakói közt fokozni s a nőket a hasznos házifoglalkozások megkedvelésére tanítva, a családi jólétet némileg emelni lesz hivatva. A szép tervezettel szemben azonban egy aggodalmunk van : nem lesz az megvalósíthstó olyan csekély költségekkel, mint a melyet a tervezet készítője arra szán. Egy-két ezer frt befektetéssel és évi költséggel lehet néhány növendéket a női kézimunka különféle nemeire megtanítani, de olyan ipariskolát, mely egy város lakossága anyagi jólétének fokozására jelentékeny befolyást gyakoroljon, ily csekély anyagi áldozatokkal megalapítani és fentartani nem lehet. E sorok írójának személyes tapasztalatai mindig azt mutatták, hogy az olyan ipariskolák, melyek megfelelő anyagi erővel nem rendelkeznek, lehetnek jó kézimunkaiskolák, de a nőket a keresetképesség azon fokára, melyet egy ipariskolától megvárnánk, nem juttathatják, s általában csak kevés iparág tanítását űzhetik sikerrel. Valóban óhajtandó volna, hogy dr. Gööz József úr szép terve a fővárosi hatóság jóindulatát oly mértékben nyerje meg, hogy a terv megvalósításához szükséges nagyobb forgó tőke befektetéséről s nagyobb évi javadalmak megajánlásától se riadjon vissza.

*

A Mária-Dorothea-egyesület tanítónői szakosztálya november havában tartotta igen sok tag jelenlétében rendes havi értekezletét. A napirendre tűzött tételek egyike. «Lélektani tapasztalatok az iskolában» az előadó, *Péterfy Sándor* akadályoztatása miatt levétetett a napirendről. Érdekes megbeszélni valókban azért nem volt hiány. *Berta Ilona* olvasta fel *Binder Laura* kolozsvári tanítónő dolgozatát, «A valláserkölcsi olvasókönyvekről», melyet a jelenvoltak osztatlan érdeklődéssel hallgattak. A szakosztály helyesléssel fogadta Binder Laura fejtegetéseit, s a maga részéről is kivánatosnak tartja, hogy a vallás-tanítás javítására az egyes felekezetek vallástanitói a maguk körében hatni igyekeznének. Egy valláserkölcsi olvasókönyv szerkesztését azonban a szakosztály felekezeti tekintetekből hazánkban kivihetőnek nem tartja. A folyó ügyek elintézése után Nemecskay Irma fővárosi tanítónő indítványát tárgyalta a szakosztály s ez értelemben a fővárosi tanítónők fizetésének kérdése tárgyában tartandó értekezlet előkészítésére bizottságot is alakított. Végre örömmel jelentette az elnök, hogy a Herman Ottó

munkáiból összeállítandó kötet kéziratának sajtó alá rendezésére *Revy Ferencz* tanárt, *Odor Emilia* és *Egan Luiza* tanítónőket volt szerencsés megnyerni.

*

Új tanítónői szakosztály. A «Mária-Dorothea-egyesület» tanítónői szakosztályához hasonló szakosztályok megalakítása van tervben a nagyobb vidéki városokban. Az első ilyen tanítónői szakosztály *Kolozsvárott* De Gerandó Antonina és Lázárné-Kasztner Janka buzgólkodása következtében tényleg megalakúlt. Örömmel üdvözöljük a tanítónői szakosztály megalakúlását, mely útját egyengeti annak a jámbor óhajtásnak, hogy a M. D. E. egy nagy országos nőnevelési egyesületté fejlődhessék.

*

Uj épület a kolozsvári áll. tanítónőképezdének. A vallás- és közoktatásügyi miniszter elvben elhatározta, hogy a kolozsvári áll. tanítónőképezde számára épületet emeltet. Utasította az igazgatótanácsot, hogy a tanári testülettel együtt az épület általános tervét dolgoztassa ki s figyelemmel legyen arra, hogy a növendékeknek elegendő nagyságú játszótér álljon rendelkezésre s a tornacsarnok úgy helyeztessék el, hogy a tanítóképezde is használhassa.

*

Korcsolyázás az iskolában. Gróf Csáky Albin vallás- és közoktatásügyi minister ismeretes rendelete folytán a budapesti két állami tanítónőképezdén kívül a győri áll. tanítónőképezdénél is rendeztetett be jégpálya. Ezen 400 □ m. területű pálya előállítása csupán 36 frt 90 krba került. A miniszter elrendelte, hogy ha akadályokba nem ütközik, ez a pálya a győri állami polgári leányiskola növendékei előtt is nyittassék meg.

*

Tanítónőképezdék és népiskolák rajzoktatása. Az 1890. évi junius hó 9-én 25412. sz. a. kelt rendelettel gróf Csáky Albin vallás- és közoktatásügyi miniszter az összes egyházmegyei főhatóságokhoz és tanfelügyelőkhöz felhivást intézett, hogy a hatóságuk alatt álló tanító és tanítónőképezdék és népiskolák nehány közepes tehetségű tanulójának rajzait küldjék be. Ennek következtében az ország minden részéből nagy mennyiségű rajz gyűlt egybe a mintarajztanoda épületében, melyek tanulságos képet nyújtanak a tanítóképezdei és népiskolai rajzoktatás mai állapotáról. Kívánatos volna, hogy e rajzok ne csak a kiküldött bizottság tagjai, hanem az ügy iránt érdeklődő más szakférfiaknak is hozzáférhetővé tétessenek, kik azokból sok tanulságot és tapasztalatot meríthetnének.

IRODALOM.

Nehány új ifjúsági olvasmány.

Régi szokásunk szerint, karácsonyi számunkban egy pillantást vetünk az újabban megjelent ifjúsági olvasmányokra. Ez alkalommal, terünk szűk volta miatt, csak rámutatunk egy pár jelesebb ilynemű műre; folyóiratunk jövő számaiban azonban még visszatérünk rájok, s közülök egyikkel-másikkal bővebben is szándékozunk foglalkozni.

Az Eggenberger-féle könyvkereskedés (Hoffman és Molnár czég), mely már több év óta nagy gondot fordít arra, hogy komoly és tartalmas olvasmányokat adjon a magyar ifjúság kezébe, s e nemű kiadványainál nemcsak a külalakra fektet súlyt, hanem inkább a belső értékre, — ez évben is szaporította most jelzett irányú jó kiadványait. *Forgó Bácsi Könyvtára* czím alatt egy új sorozat kiadását kezdte meg, melyben *Ágai Adolf* szerkesztése mellett a már majdnem 20 éves «Kis Lap» legrégibb köteteiből a legjava olvasmányok gyűjtetnek össze s jelennek meg újabb átdolgozásban. Eddigelé a következő 5 kötet jelent meg e sorozatból: *Aesopus, tanulságos mesék.* — *Kis Mesekönyv* Grimm testvérek után. — *Nellike* és Elbeszélések a kandalló mellett. — *A kakuk óra* és egyéb elbeszélések. — *Kis színdarabok* (8) gyermek előadások számára. E kötetek kis nyolczad alakúak, 8—8 ívesek, jó vastag papirosra nagyobb fajta betűkkel vannak nyomva s csinos illusztráczióval is ellátva, vászonkötésük erős és csinos. — Egy-egy kötet ára 80 kr.

Ugyanennél a czégnél jelent meg: *Stanley utazásai Afrikában.* Stanley eredeti művei alapján írta *dr. Jankó János*, számos képpel és Afrika térképével (rajzolta Homolka József). Ára csinos vászonkötésben 2 frt. A bevezetés arról szól, mit ismertek Afrikából Stanley előtt, azután előadja a könyv Stanley ifjúságát s Afrikában tett 3 nagy útját. Az anyag tehát igen jól van az ifjúság számára feldolgozva. Érettebb ifjak nagy érdeklődéssel és haszonnal fogják olvasni. Mind ez, mind az előbbi 5 kötet kiválóan ajánlható ifjúsági könyvtárak számára is.

A Singer és Wolfner czég is több kiváló ifjúsági könyvet adott ki legközelebb. Első helyen említjük ezek közt, mert az elsők között is legelső lehet, az «*Apró emberek könyvét*», melyet *Kiss Áron* és *Pósa Lajos* szerkesztettek. Az olvasás megtanulására és gyakorlására szánt, 6—8 éves gyermekeknek való képes könyv ez, mely e czélra népköltészetünk ide illő termékeit és Pósa Lajos zamatos gyermekverseit használja fel. E derék könyv, melynek pedagógiai becsét, költői szépségeit és a zamatos magyarságnak tett szolgálatait nem lehet eléggé megbecsülni, kétféle

kiadásban jelent meg. Az egyszerűbb, oktáv alakú 50 kr.; a díszes, quart alakú 2 frt. — Ugyanitt jelentek meg *Hetyey Gábor* Gyermekversei, díszes kiadásban, «*Gyöngyvirágok*» czím alatt négy színes képpel és hazai művészek rajzaival. E könyv két tekintetben is újdonság: először, mert új, szép gyermekverseket tartalmaz; másodszor, mert egy elsőrendű gyermekvers-költő lép fel benne először, kihez foghatót nagyon keveset találunk irodalmunkban, s kinek «rögtön egész koszorút kell adni». E könyvnél alig kaphatnak kedvesebb ajándékot a 8—12 éves gyermekek; van abban gyönyörű költemény a kisebbek és nagyobbak számára való is elég. (Ára 1 frt 40 kr.)

Itt kell megemlékeznünk az «*Én Újságom*» czímű gyermeklapról, mely e napokban végzi be pályafutásának első évét, s két tartalmas kötettel gazdagítja ifjúsági irodalmunkat. Pósa neve már maga is elég ajánlás, s nem kell itt többet mondani, mint azt, hogy e legízlésesebben kiállított gyermeklapunkat Benedek Elek és Pósa Lajos szerkeszti s Pósa Lajos a maga költői tehetségét, buzgalmát s idejének legnagyobb részét ennek a lapnak szenteli.

Ugyanennek a czégnek kiadványa a «*Mesék és elbeszélések*» czímű kötet *Hentaller Elmától* és az «*Ezer egy éj*» *napkeleti regék gyöngyei Kardos Páltól*. Az első nagyobb, 12—14 éves gyermekeknek való olvasmányokat tartalmaz, melyeket magyaros nyelvük, vonzó előadásuk s erkölcsi irányzatuk ajánl. (A képekkel díszített és csinos kötésű könyv ára 1 frt 40 kr.) A második könyvet kisebbek is élvezettel — de tán nem annyi haszonnal — olvashatják. (Ára 2 frt).

Az itt ajánlott jó könyvek közé kell még soroznunk *Radó Vilmos* a «Magyar népmondák» czímű kötetét, melyet a *Wodianer czég* Ebner Lajos eredeti rajzaival illusztrálva adott ki. Harminczkét magyaros nyelven és magyaros észjárással írt mondát találunk e könyvben: melyet forgatni nagyoknak is élvezet, a 10—12 éves ifjaknak az ujság és szépség ingerével ható gyönyörűség. A díszesen kiállított kötet ára 2 frt 80 kr.

y. s.

*

GYERMEKKERT apró történetek versekben írta *Pósa Lajos* Budapest ifj. *Nagel Ottó*.

Valódi karácsonyi ajándéknak való gyönyörű képeskönyv ez, vagy 50 szebbnél szebb színes képpel. A képek a gyermekélet kedves jeleneteit tárják elénk, oly vonzóan, oly finom kivitelben, hogy csak annál inkább fájlalhatjuk idegen eredetüket. Pósa e képekhez írta a versecskéket azon a szépen gördülő zamatos magyar nyelven, mely oly kedvesen cseng kicsinyeink fülében, s mely oly édesen zeng azok gyügyögő ajkairól felénk. E magyaros zengésű versek s a szép idegen képecskék között bizony van egy kis diszharmónia, melyet Pósa költői ereje sem volt képes megtörni. Pósa gyermekversei, kivált az «Aranykertben» összegyűjtött remek kis költemények megérdemlenék, hogy azokhoz mérjék, rajzolják a képeket hazai művészek s ne egyeztessék össze idegen képekkel. Veszít ezzel mind a költő. Vajjon mikor láthatjuk Pósa magyar gyermekverseit ilyen szép, magyar képekkel díszített kiadásban? *S. I.*

*

Leányok könyvtára. E czím alatt Stampfel a jóhírű pozsonyi kiadó czég derék vállalatot indított meg. E vállalatnak egyszerre két csinosan kötött füzetét vettük, mindkettőt Uhrl Józsa, a pozsonyi tanítónőképző-intézet mívelt igazgatónőjének tollából. Az egyik «Ágról szakadt senkié», a másik «A Balaton partján» czímet visel. Az elsőben szerző egy a forradalom zűrzavaraiban elveszett kis gróf leány történetét írja meg élénk előadásban s erősen pedagógiai czélzatokkal. A hazaszeretet és mívelt ségre és tökéletesedésre való erős törekvés érzelmeit kívánja az írónő műve által a gyermekleányka lelkében felkelteni. Kár, hogy a stilus kissé szaggatott, s az előadása sok hiányjel, kipontozás, gondolatjel stb. által csaknem töredékessé válik. Ez a sajátság jellemzi a «Balaton partján» czímű kötetet is. Az olvasó szinte nyugtalanná, izgatottá válik olvasása közben. A nemes irányzattal s érdekes meseszövéssel bíró művecskék — simább, magyarosabb nyelven előadva — nem csak élvezetet nyújthatnak ifjú leányainknak, de üdvös befolyást gyakorolhatnak szellemi fejlődésükre is.

Ugyancsak a föntebbi szerzőnek egy hasznos iskolai könyve is a Stampfel czég kiadásában jelent meg. «A női kézimunka oktatás» czímmel, melyet szerző iskolai és magánhasználatra állított össze. A kézimunka-tanítóságra készülők, valamint a kézimunka tanítónők igen jó hasznát vehetik e 9 füzetből álló csinos kiállítású munkának, mely teljesen *Weyrether Emma* gerai munkatanítónő hasonló czímű és kiállítású munkája után készült, mely körülmény azonban a magyar átdolgozáson feltüntetve nincsen. Az átdolgozás különben igen jó; irodalmunkban hézagot pótol s teljesen megérdemli, hogy a szakértők figyelmét rája e helyen ismételten felhívjuk. *S. I.*